

ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЋ

ЗИМСКИ СЕМЕСТАР 2024/2025.

*

ИСТОРИЈСКА ФОНЕТИКА
СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Л И Т Е Р А Т У Р А

- Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика 1*, Фонетика, Београд, 1969.
- Александар Белић, *Историја српског језика* (Фонетика / Речи са деклинацијом / Речи са конјугацијом), Сабрана дела Александра Белића, четврти том, Београд, 1999.
- Александар Белић, *Историја српског језика* (Студије, расправе, критике), Сабрана дела Александра Белића, седми том, Београд, 1999.
- Далибор Брозовић, Павле Ивић, *Језик српскохрватски/хрватскосрпски, хрватски или српски*, Извадак из 2. изд. Енциклопедије Југославије, ЈЛЗ, Загреб, 1988. (**Важно: ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА, стр. 5-53**)
- Јован Вуковић, *Историја српскохрватског језика*, 1. дио, Увод и Фонетика, Београд, 1974.
- Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, Палеографско-филолошки прилози, Београд, 1971.
- Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци, 1. О фонологији*, Сремски Карловци / Нови Сад, 1998. (Важно за овај предмет: Из историје фонологије, стр. 308-475)
- Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци/Нови Сад, 1998. (Важно за овај предмет: од 5. до 58. стр.)
- Јован Поповић, *Историја српскохрватског језика*, Нови Сад, 1955.
- Љиљана Суботић, *Историјска лингвистика*, Нови Сад, 2002.
- Божо Ћорић, *Српски језик*, у: Лексикон српског средњег века, Београд, 1999, 688-693
- Божо Ћорић, *Повеља бана Кулина (графемика, фонемика, морфемика)*, Београд 2011.

ДИЈАХРОНИЈА И СИНХРОНИЈА

У проучавању језика разликују се две основне концепције лингвистичког времена: синхронијска и дијахронијска.

Синхронијски план подразумева опис језика у једном одређеном временском периоду. Описујући тренутно стање језика, синхронија не води рачуна о евентуалним променама које су у току. Стога се она друкчије назива и *статична лингвистика*.

Дијахронија (грч. *dia* – кроз и грч. *chronos* – време) подразумева праћење развоја језичких појава од далеке прошлости па до периода стварања нормираног књижевног језика: то је путовање језичких јединица кроз време.

9. век

10/11. век

14/15. век

НОМИНАТИВ

ДЪНЪ, СЪНЪ

ДЪН, СЪН

ДАН, САН

ГЕНИТИВ

ДЪНА, СЪНА

ДНА, СНА

ДАНА, СНА

УЗРОЦИ ЈЕЗИЧКИХ ПРОМЕНА

Системски К Г
 Х

Развој друштва (култура, наука, технологија)

ИГО : JAPAM

ПРЕСЛИЦА : ИНТЕРНЕТ

Језички контакти

СТЕФАН : СТЕВАН : СТ(Ј)ЕПАН

ЕУТАНАЗИЈА, БИЦИКЛ

ПОРЕКЛО СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Праиндоевропски језик

Прасловенски језик

Јужнословенска језичка заједница

А) Западнојужнословенска заједница

В) Источнојужнословенска заједница

ИЗВОРИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

1. УПОРЕДНА ГРАМАТИКА СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА:
2. СТАРОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК
3. ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК
4. СТАРЕ СРПСКЕ ПОВЕЉЕ И ПИСМА
5. ОНОМАСТИКА
6. САВРЕМЕНИ ДИЈАЛЕКТИ

УПОРЕДНА ГРАМАТИКА СЛОВЕНСКИХ ЈЕЗИКА

РУКА – РОКА – РАКА – РЪКА

ranka

ρЖКА

* RO?KA

СТАРОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК –
ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ 9. ВЕК
СПОМЕНИЦИ 10/11 ВЕК

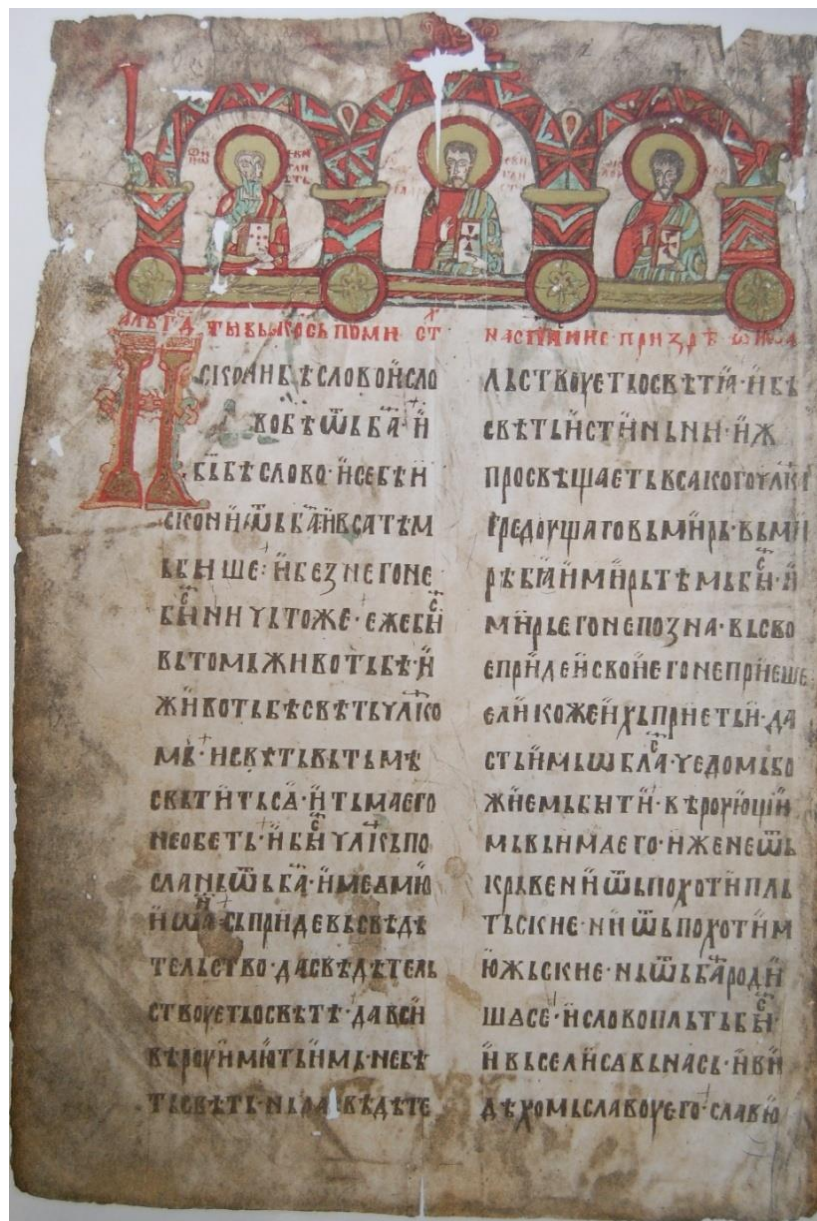
ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

СРПСКОСЛОВЕНСКИ

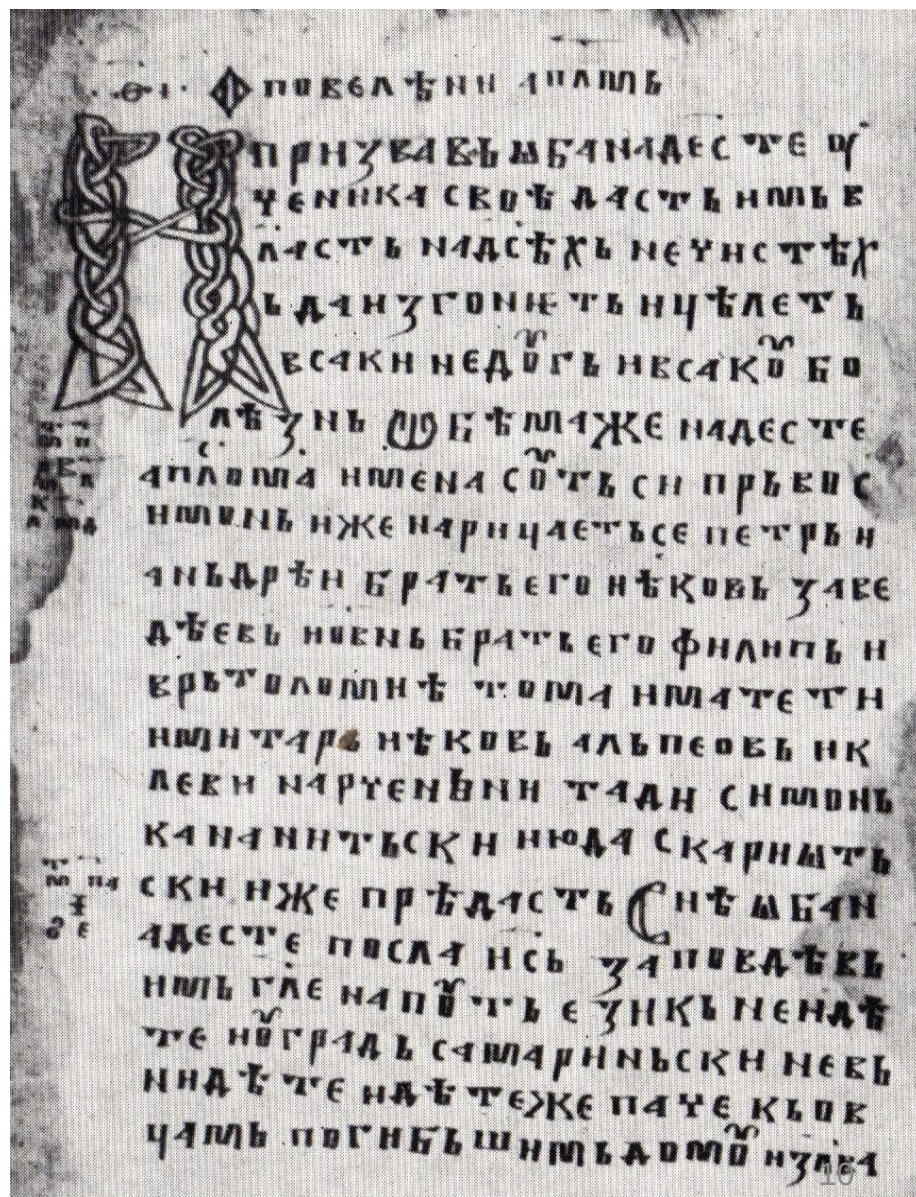
СРПСКА РЕДАКЦИЈА

СТАРОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ
МИРОСЛАВЉЕВО ЈЕВАНЂЕЉЕ крај 12. в

(СРПСКОСЛОВЕНСКИ) СПОМЕНИЦИ
ЧАЈНИЧКО ЈЕВАНЂЕЉЕ 14/15. в.

СТАРЕ СРПСКЕ ПОВЕЉЕ И ПИСМА

ПОТПИСИ НЕМАЊЕ И МИРОСЛАВА 1186.

ВѢХѢЛНЖУП АНЪ ѿЛД/НБ
СѢНПОВА БПНСАХБ
+ БЗКНѢЗ МНРОСА ВѢ
ѿЛДНА СѢНПОВА БПНСАХБ:

ПОВЕЉА БАНА КУЛИНА 1189: ОРИГИНАЛ И ПРЕПИСИ

[illegible]

* In nomine patris filii spiritus sancti amen. Ego bartholomaeus culinus locum meum
 comiti Gertradio: omnibus ragules rectis amicis fore perpetuo recte
 in nobis pacem manutene: amicis ueris: et ragules p
 tota sua uia abulantes mercantes seu habitantes et transientes
 recta fide: conscientia uera recipere absque ulla datione nisi quod
 sua per uoluntatem in donum dare uoluerit: et apud nos dum fuerit
 manutene: et consilium eis prebere ut nunc prout ad nostrum possit
 absque fraude et malo ingenio sic me de adiuerit: hec sancti mei
 gotia.

[illegible]

Ѣ радое : днѣкъ бань : писахъ сню : кннгѣ :
повеловъ бановъ : ѿ рожьства: хѣа :
тисѣка : и сѣто : и ѿсѣдесетъ : и дѣветъ :
лѣтъ : мѣсѣца : авьгѣста : 8 дѣвадесетн : и
дѣветы : днѣ : ѣсѣченне : главе : и ѿвана :
крѣстнѣла :~.

1. графички план
2. фонетски план
3. морфолошки план
4. лексички план (тисѣка)

ОНОМАСТИКА

Сутиван, Сумартин, Супетар, Сутоморе, Сутилија

српски

далматски

латински

Су(т)-?

←

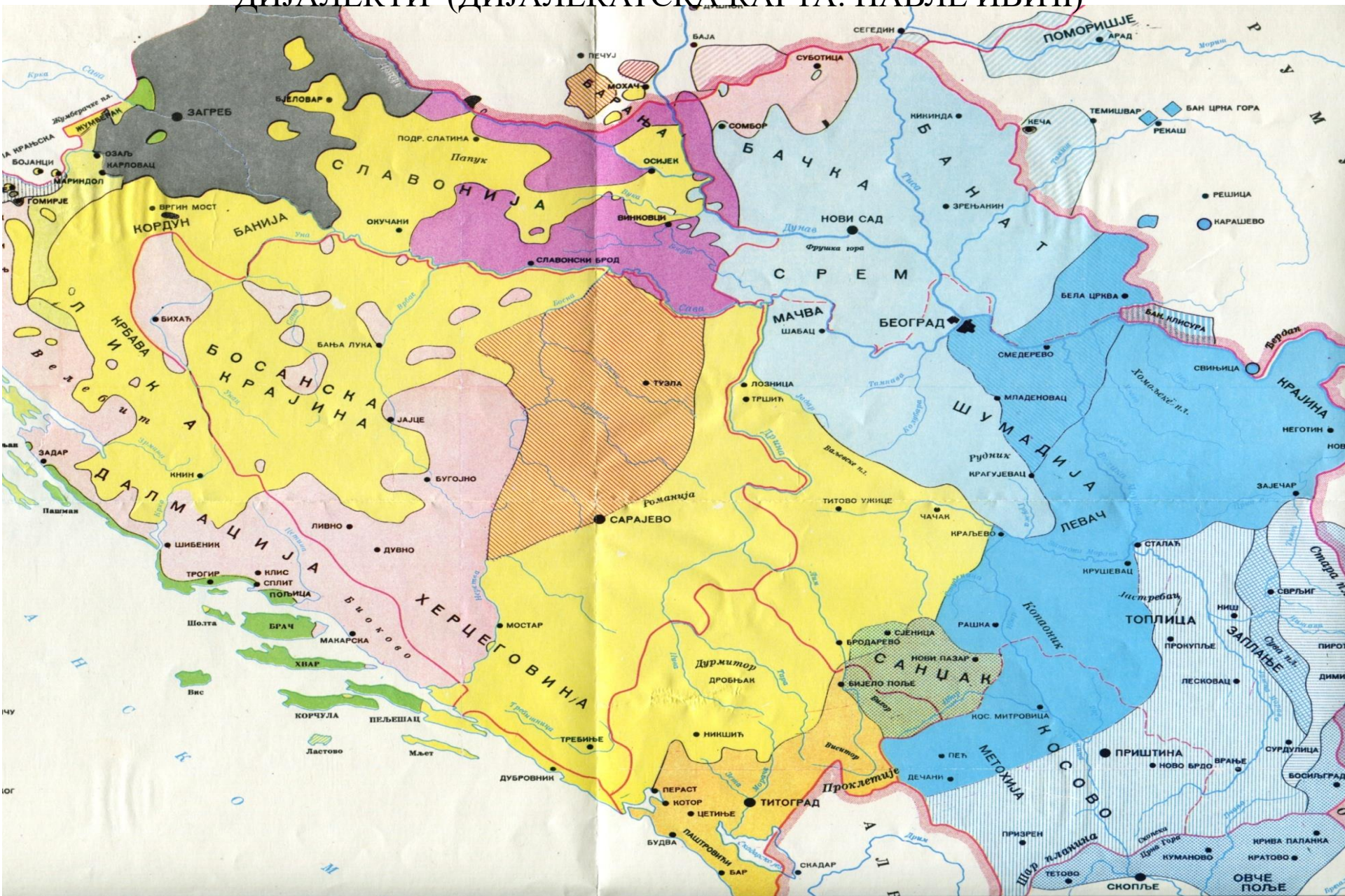
san(t)-

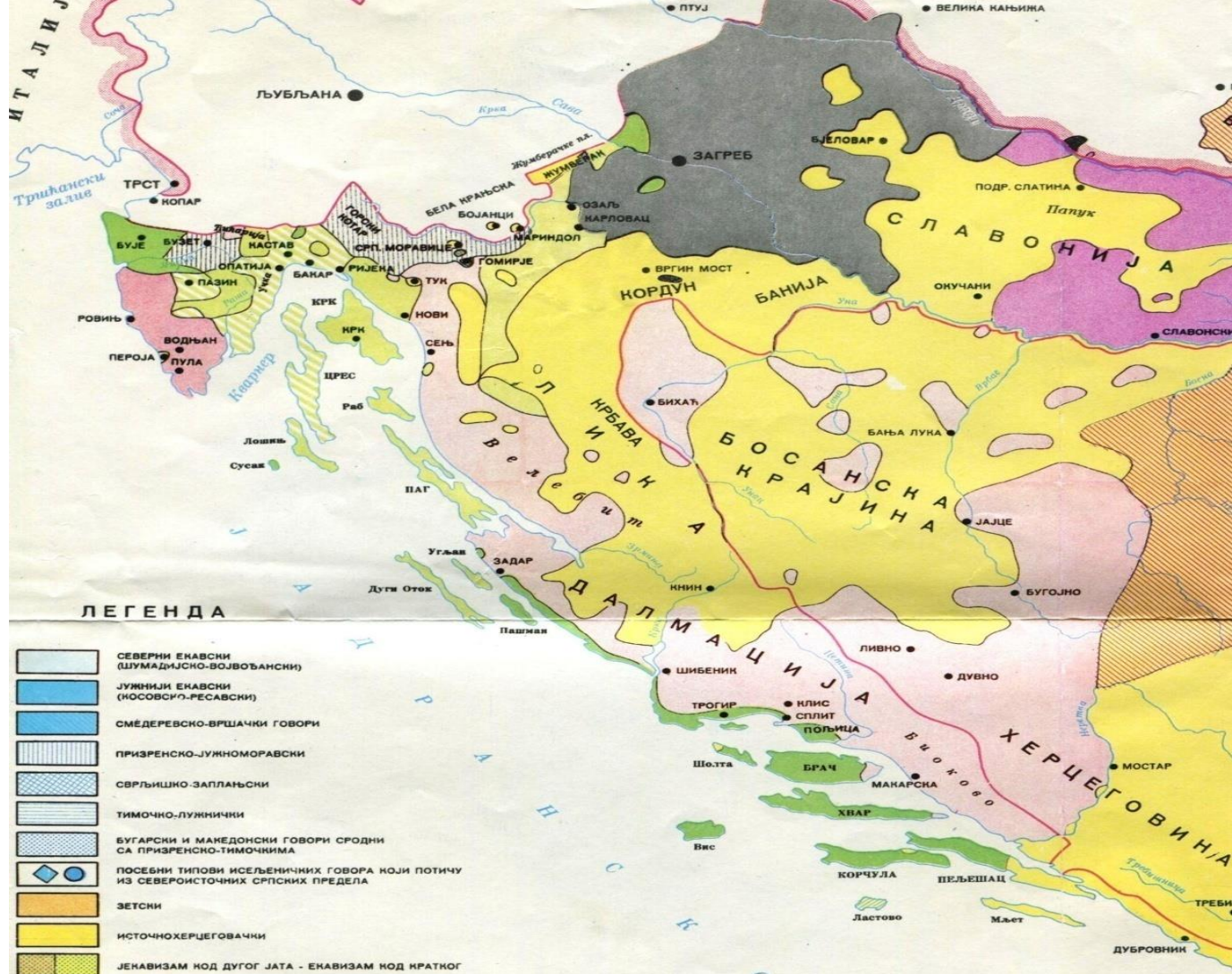
← sanctus

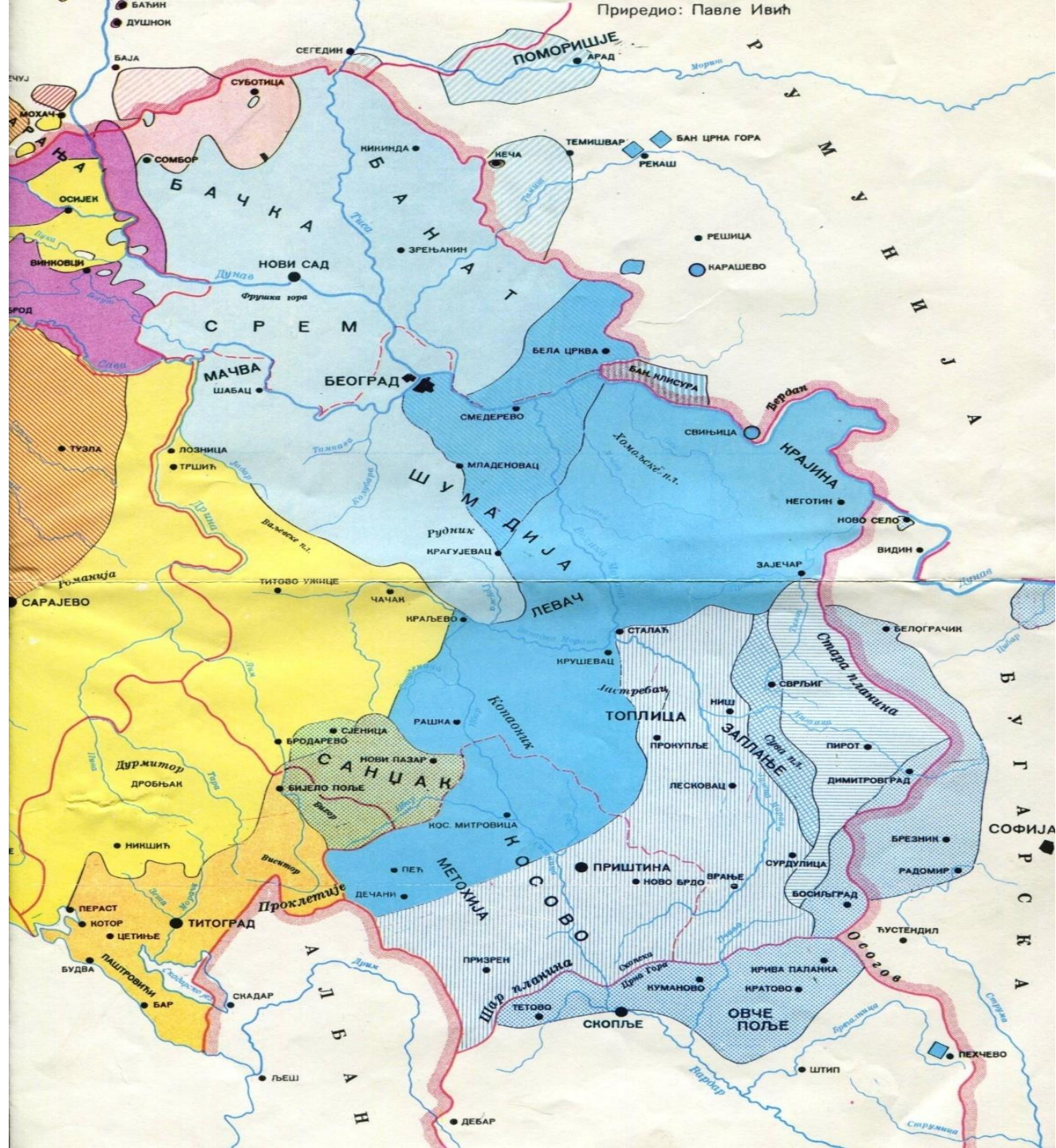
Супетар ← Sanpetr ← San(ctus) Petr(us)

сЖпетрѡ

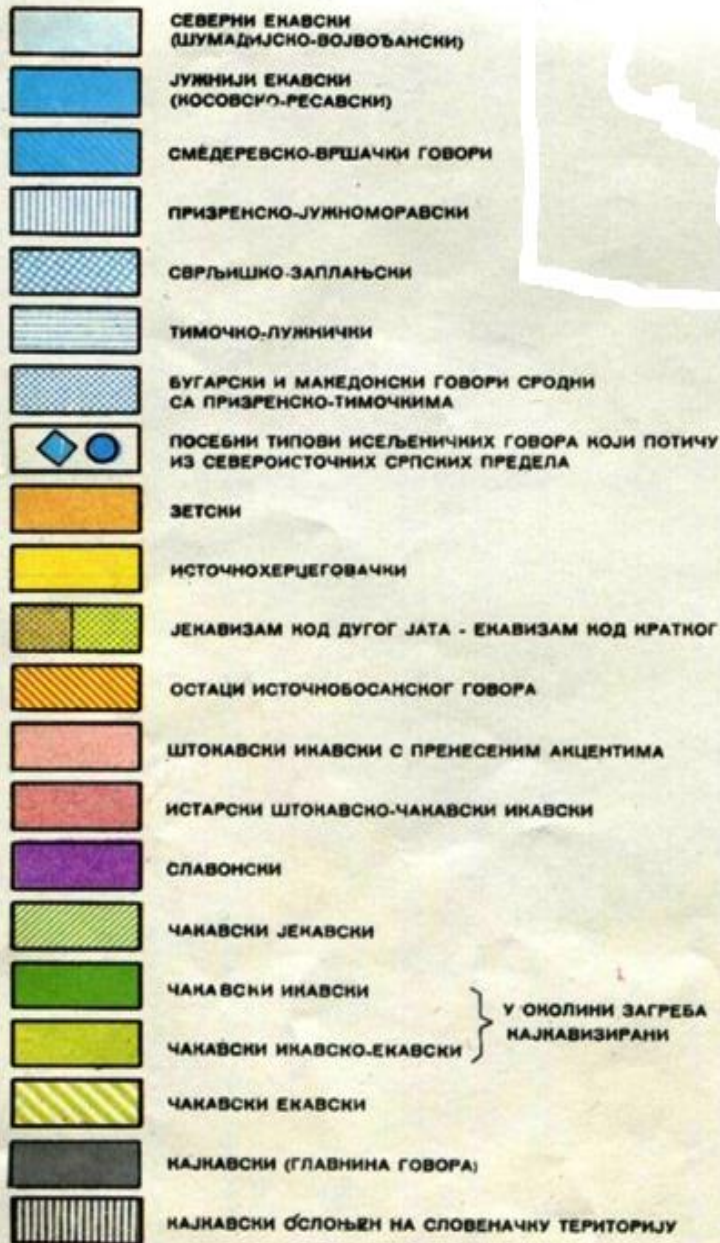
ДИЈАЛЕКТИ (ДИЈАЛЕКАТСКА КАРТА: ПАВЛЕ ИВИЋ)

ЛЕГЕНДА

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТИ

ИСТОЧНОХЕРЦЕГОВАЧКИ
ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ
ЗЕТСКО-ЈУЖНОСАНЦАЧКИ
(ЗЕТСКО-ЛОВЋЕНСКИ, ЗЕТСКО-
СЈЕНИЧКИ, ЗЕТСКО-РАШКИ)

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ:

1. ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКИ
2. СВРЉИШКО-ЗАПЛАЊСКИ
3. ТИМОЧКО-ЛУЖНИЧКИ

НАЈСТАРИЈА СЛОВЕНСКА ПИСМА

1. ГЛАГОЉИЦА

2. ЋИРИЛИЦА

СТАРОСЛОВЕНСКЕ АЗБУКЕ

ЋИРИ- ЛИЦА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАГО- ЉИЦА ОБЛА	ГЛАГО- ЉИЦА УГЛА- СТА	БРОЈ- НА ВРЕД- НОСТ	ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ	ИМЕ СЛОВА
а	1	Ɑ	Ɱ	1	<i>a</i>	азъ
б	—	ѡ	Ѣ	2	<i>b</i> и <i>b'</i>	боукы
в	2	Ѵ	Ѱ	3	<i>v</i> и <i>v'</i>	вѣдѣ
г	3	Ѷ	Ѽ	4	<i>g, g' и η</i>	глаголи
д	4	Ѧ	Ѣ	5	<i>d</i>	добро
е	5	Ѣ	Ѣ	6	<i>e</i> и <i>je</i>	ѣстъ
ж	—	Ѥ	Ѧ	7	<i>ž</i>	живѣте
ѕ	6	Ѧ	Ѣ	8	<i>dz</i>	ѕѣло
з	7	Ѧ	Ѣ	9	<i>z</i>	земля
и	8	Ѧ	Ѣ	20	<i>i, ji и jь</i>	иже
і	10	Ѧ	Ѣ	10		і
(і)	—	Ѧ	Ѣ			
(ѣ)	—	Ѧ	Ѣ	30	<i>ǵ</i>	děrvъ (ѣрв)
к	20	Ѧ	Ѣ	40	<i>k</i> и <i>k'</i>	како
л	30	Ѧ	Ѣ	50	<i>l</i> и <i>l'</i>	людие
м	40	Ѧ	Ѣ	60	<i>m</i> и <i>m'</i>	мѣслите
н	50	Ѧ	Ѣ	70	<i>n</i> и <i>n'</i>	нашь
о	70	Ѧ	Ѣ	80	<i>o</i>	онъ
п	80	Ѧ	Ѣ	90	<i>p</i> и <i>p'</i>	покои
р	100	Ѧ	Ѣ	100	<i>r</i> и <i>r'</i>	ръци
с	200	Ѧ	Ѣ	200	<i>s</i> и <i>s'</i>	слово
т	300	Ѧ	Ѣ	300	<i>t</i>	твърдо

ЋИРИ-ЛИЦА	БРОЈ-НА ВРЕД-НОСТ	ГЛАГО-ЉИЦА ОБЛА	ГЛАГО-ЉИЦА УГЛА-СТА	БРОЈ-НА ВРЕД-НОСТ	ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ	ИМЕ СЛОВА
оу	400	Ѧ	Ѣ	400	<i>u</i>	оукъ
Ѹ	400	—	—	—		
Ѣ	500	Ѣ, Ѣ	Ѣ	500	<i>f</i>	Ѣрътъ
х	600	Ѣ	Ѣ	600	<i>ch</i> и <i>ch'</i>	хѣръ
Ѡ	800	Ѣ	Ѣ	700	<i>o</i>	Ѡтъ
ѡ	—	Ѣ	Ѣ	800	<i>št</i>	ѡа
Ѣ	900	Ѣ	Ѣ	900	<i>c</i>	Ѣи
ч	90	Ѣ	Ѣ	1000	<i>č</i>	чръвъ
ш	—	Ѣ	Ѣ	—	<i>š</i>	ша
ѣ	—	Ѣ, Ѣ	Ѣ	—	<i>ъ</i>	дебело ѣръ
Ѥ	—	Ѣ, Ѣ	—	—	<i>y</i>	ѣры
ѥ	—	Ѣ, Ѣ	—	—		
(Ѥ)	—	Ѣ, Ѣ	—	—		
Ѧ	—	Ѣ, Ѣ	Ѣ	—	<i>ь</i>	танко ѣръ
ѧ	—	Ѣ	Ѣ	—	<i>ě, ja</i> и <i>'a</i>	ѧтъ
ю	—	Ѣ	Ѣ	—	<i>ju</i> и <i>'u</i>	ju
ѧ	—	—	—	—	<i>ja</i> и <i>'a</i>	ja
Ѩ	—	—	—	—	<i>je</i> и <i>'e</i>	je
ѩ	900	Ѣ	—	—	<i>e</i>	мало јус
ѩ, ѩ	—	—	—	—		
Ѫ	—	Ѣ	—	—	<i>q</i>	велико јус
ѫ	—	Ѣ	Ѣ	—	<i>je</i> и <i>'e</i>	прејотовано м. јус
Ѭ	—	Ѣ	—	—	<i>je</i> и <i>'q</i>	прејотовано в. јус
ѭ	60	—	—	—	<i>ks</i>	ѭи
Ѯ	700	—	—	—	<i>ps</i>	Ѯи
ѯ, Ѱ	9	Ѣ	Ѣ	—	<i>t (θ)</i>	ѯита
ѱ, Ѳ	400	Ѣ	—	—	<i>i</i> и <i>v</i>	ѱжица

РАЧУНАЊЕ ВРЕМЕНА У СТАРИМ СРПСКИМ СПОМЕНИЦИМА

**А.
ОД ПОСТАНКА
СВЕТА: 5508
ГОДИНА ПРЕ
ХРИСТОВОГ
РОЂЕЊА
(ВИЗАНТИЈСКИ
НАЧИН)**

**Б.
ОД РОЂЕЊА
ИСУСА
ХРИСТА**

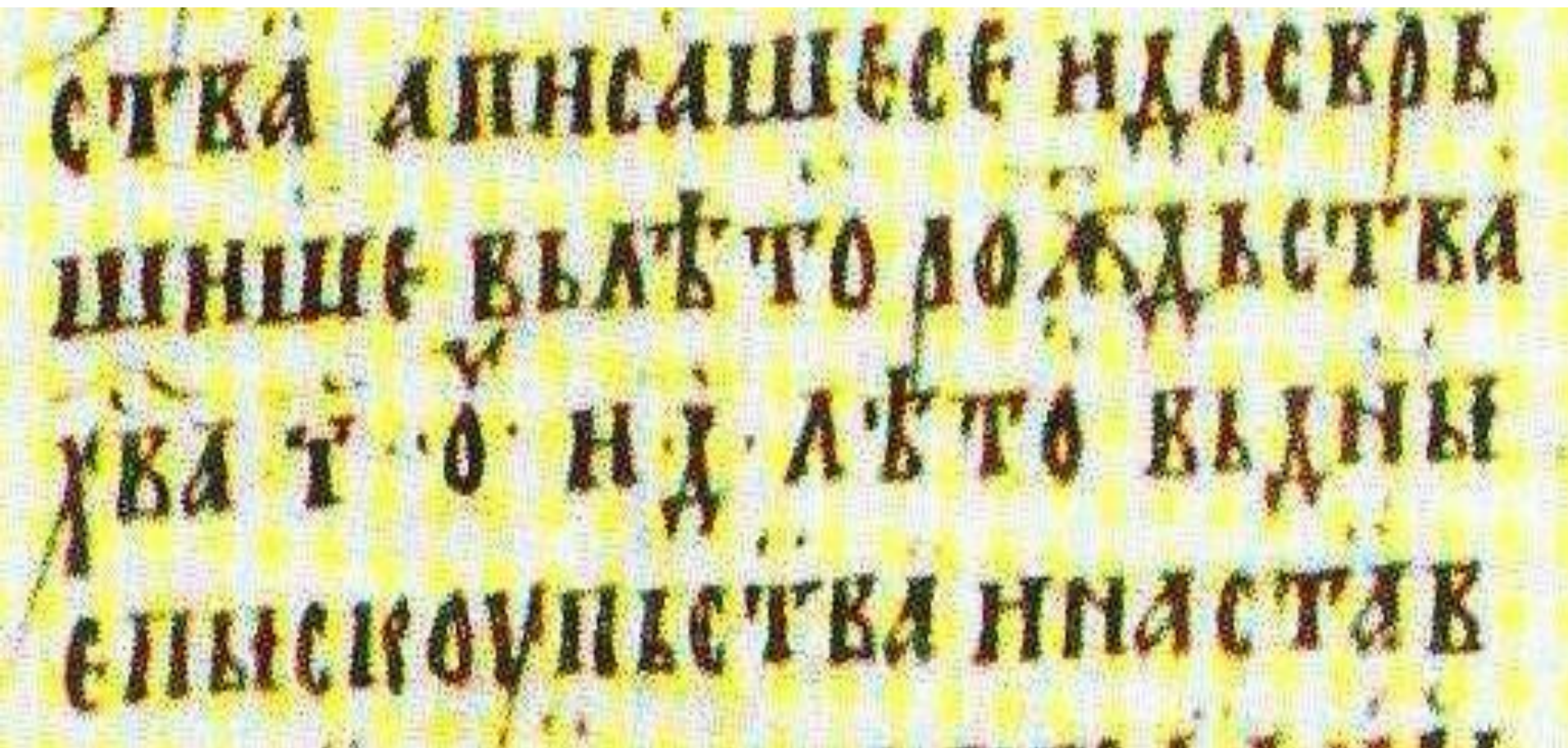
НАЧИН БЕЛЕЖЕЊА ДАТУМА

А) СЛОВИМА У ФУНКЦИЈИ ЦИФАРА
(БРОЈНА ВРЕДНОСТ СЛОВА)

Б) ПУНОМ НОМИНАЦИЈОМ БРОЈА

В) АРАПСКИМ ЦИФРАМА

СЛОВИМА У ФУНКЦИЈИ ЦИФАРА (БРОЈНА ВРЕДНОСТ СЛОВА)

a pisa[e se i dosvrq[i[e vq lyto ro\qdqstva hv\$a

0;\$0 U\$0 i 0d\$0 lyto vq dn\$i...

А ПИСАШЕ СЕ И ДОСВРЪШИШЕ
ВЪ ЛѢТО РОЖДѢСТВА Х(РЪ)С(ТО)ВА 1404. ЛѢТО

$$\tilde{z}\tilde{\omega}\tilde{z}\tilde{\Delta}.$$

МѢСЦЬ ГЕНВАРЬ ДНЬ .І.

$$\begin{array}{r} 6864 \\ - 5508 \\ \hline 1356 \end{array}$$

10. јануар

ПУНИМ НАЗИВОМ БРОЈА

ТНСѸКА : Н СЪТО : Н ѠСМЬДЕСЕТЬ :

Н ДЕВЕТЬ : ЛѢТЬ : МѢСѢЦА :

АВЪГѸСТА : 8 ДЪВАДЕСЕТН : Н

ДЕВЕТЫ : ДНЬ : 8СѢЧЕННЕ : ГЛАВЕ

: НѠВАНА : КРЬСТНТЕЛА :~.

АРАПСКИМ ЦИФРАМА

Всего соан додестни пнпродров крв фконмко се де множит нммо снлсто
непротб до зснмф он снм нмко ш пронммо логан штфак Алн.
Оуемо краше прнглелсто крвн пт дунн дор нсрвшн ссшсте.
шотподан ссшо рвс логнн прнглел // поупенн шотпн

ад ху Аомвко 177.

9.

НИВОИ ЈЕЗИЧКЕ СТРУКТУРЕ

- ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА
(фонетски/фонолошки систем)
- ПРОЗОДИЈА (акценатски систем,
квантитет, интонација)
- МОРФОЛОГИЈА (морфолошки систем)
- СИНТАКСА (синтаксички систем)
- ЛЕКСИКА (лексички систем)

ИСТОРИЈСКА ГРАМАТИКА

1.историјска фонетика

2.историјска морфологија

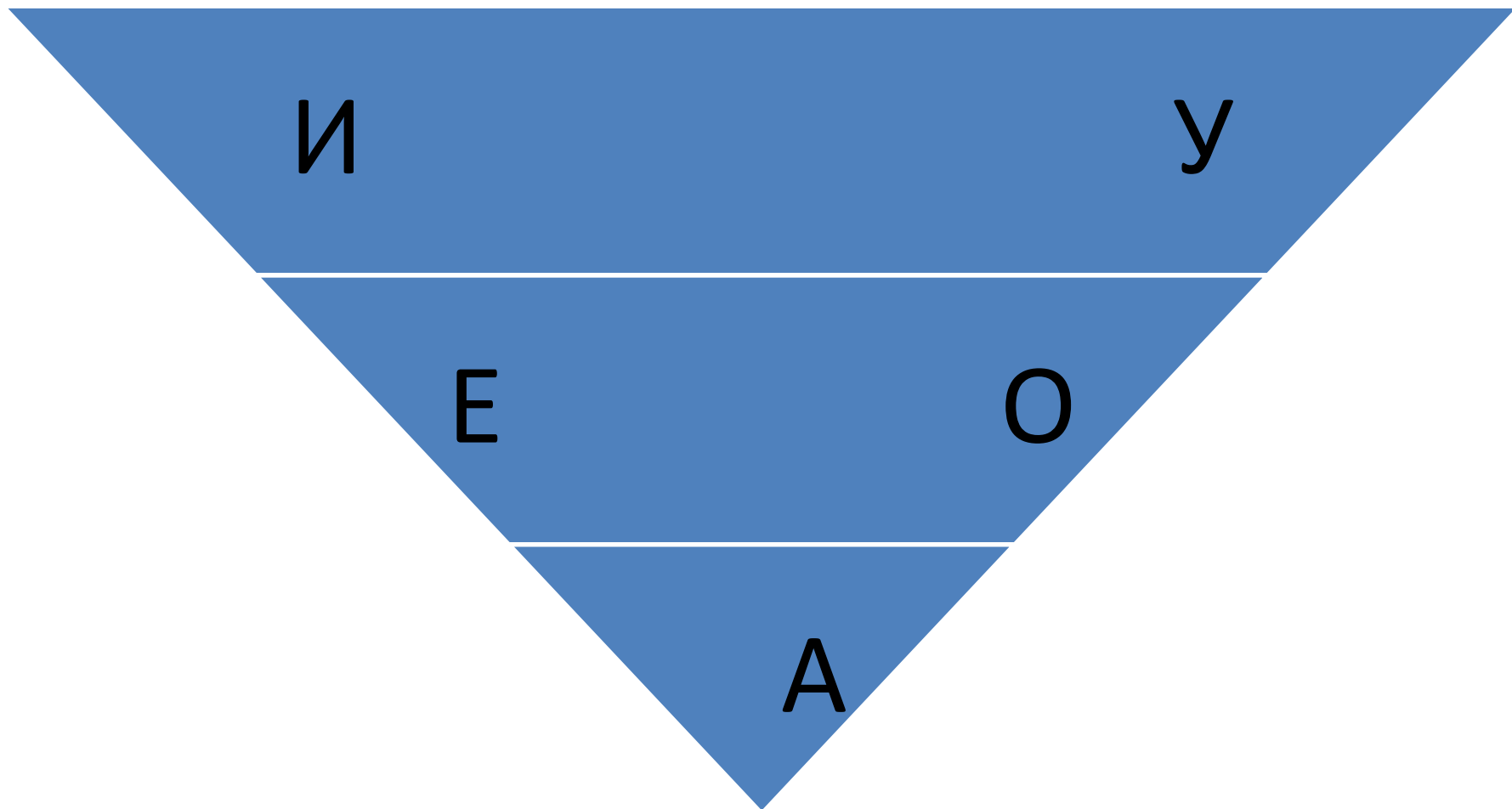
ИСТОРИЈСКА ФОНЕТИКА

- а) историја вокалског система,
- б) историја консонантског система
- в) историја прозодијских елемената

САДРЖАЈ КУРСА

- ИСТОРИЈА ВОКАЛСКОГ СИСТЕМА
- ИСТОРИЈА КОНСОНАНТСКОГ СИСТЕМА

САВРЕМЕНИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

ДИСТИНКЦИЈЕ

- ВИСОК/НИЗАК
- ОТВОРЕН/ЗАТВОРЕН
- ПРЕДЊИ/ЗАДЊИ (ПАЛАТАЛНОСТ)
- ЛАБИЈАЛИЗОВАН/НЕЛАБИЈАЛИЗОВАН

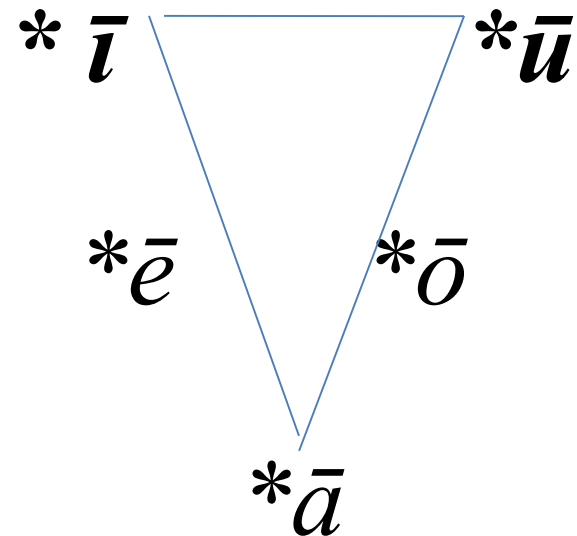
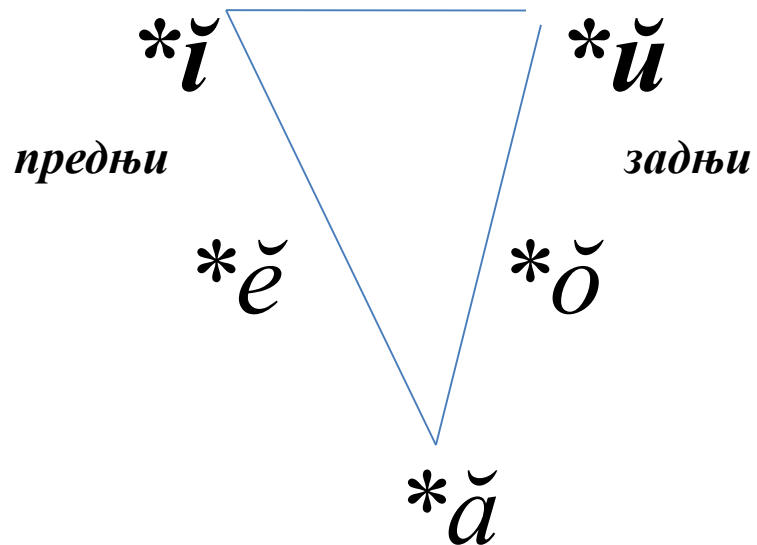
ПРАИНДООЕВРОПСКИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

- *Монофтонг*
- *Дифтонг*
- *Сонант*
- *Прозодија*

МОНОФТОНИ

кратки

дуги

ДИФТОНЗИ

- $e + u \rightarrow eu$

$$e + i \rightarrow ei$$

- $o + u \rightarrow ou$

$$o + i \rightarrow oi$$

- $a + u \rightarrow au$

$$a + i \rightarrow ai$$

СОНАНТИ

r [ʔ]

m [ʔ]

l [ʔ]

n [ʔ]

ПРОЗОДИЈА

- *акцѐнат*
- *квантитет*
- *интонација*

АКЦЕНАТ

- СЛОБОДАН
- ДЕЛИМИЧНО СЛОБОДАН
- ФИКСИРАН

КВАНТИТЕТ

ДИНАРА

ГРАД

ЖЕНА

НАПАСТИ

ВАЉАТИ

ДИНАРА

ГРАД

ЖЕНА

НАПАСТИ

ВАЉАТИ

ДВА ПАРА ЗА МАЊЕ ПАРА.

ИНТОНАЦИЈА

- АКУТНА (АКУТ)
- ЦИРКУМФЛЕКСНА
(ЦИРКУМФЛЕКС)

ПОЗНИ ПРАСЛОВЕНСКИ ВОКАЛСКИ СИСТЕМ

ОРАЛИ

НАЗАЛИ

СОНАНТИ

I II III

* <i>i</i>	* <i>y</i>	* <i>u</i>
* <i>ь</i>	* <i>ъ</i>	
* <i>e</i>		* <i>o</i>
* <i>l</i> ?		* <i>ě</i>

**ɛ* **o*?

**a*

**r*?? **r*? **l*??

ПРЕДЊИ

НЕПРЕДЊИ

ОПОЗИЦИЈА ДУГ : КРАТАК ВОКАЛ

Првобитно кратки

*e *o *ь *ъ

Првобитно дуги

*ī *ū *u

*ě *a

*ę *o?

*r?? *r?

*l?? *l?

ОПОЗИЦИЈА ПРЕДЊИ : НЕПРЕДЊИ ЛАБИЈАЛИЗОВАН : НЕЛАБИЈАЛИЗОВАН

	ПРЕДЊИ	ЛАБИЈАЛИЗОВАНИ
--	--------	----------------

• I	+	—
• II	—	—
• III	—	+

Шематски приказ првобитног српског вокалног система

	предњи		средњи		задњи
ВИСОКИ	*i		*y		*u
средњи	*e	*ь е̑	*ѣ	*o [?]	*o
НИСКИ		*ě			*a
	м	е к и	т в	р д	и

ЗАКОН ОТВОРЕНОГО СЛОГА

*s u[?] p n o[?] s > *sъnъ

↓ ↓ ↓ ↓

s ъ ∅ n u[?] ∅

↓

ъ

ЕЛЕМЕНТИ НЕСТАБИЛНОСТИ СИСТЕМА

- ПРЕОПТЕРЕЋЕНОСТ БРОЈЕМ
ЈЕДИНИЦА
- АСИМЕТРИЈА У СИСТЕМУ
- КОМПЛИКОВАНОСТ ИЗГОВОРА

ДИСТИНКЦИЈЕ

КОНТРАСТ ИЗМЕЂУ

- ВИШИХ И НИЖИХ (У:О)
- ПРЕДЊИХ И ЗАДЊИХ (Е:О)
- ЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ И НЕЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ (У и Х)
- НАЗАЛНИХ И ОРАЛНИХ (А : е)

ГРАФИЈА

- ЛАТИНИЦА

*у

*ё

*е

*о□

ЋИРИЛИЦА

Х

у

А

\

ТЕХНИЧКИ СИМБОЛИ ЗНАК ПОРЕКЛА

> прелази у..., даје...

< води порекло... од,
потиче од ...

ДРУГИ ТЕХНИЧКИ СИМБОЛИ

: АЛТЕРНИРА СА, ПРЕМА (e:o)

’ / ʔ ПАЛАТАЛНОСТ (l’ n r’)

ʔ КВАНТИТЕТ (КРАТКОЋА) (ĭ ě)

ʔ КВАНТИТЕТ (ДУЖИНА) (ī ē)

ʔ ВОКАЛНОСТ СОНАНАТА (rʔ lʔ)

ʔ НЕСЛОГОВНОСТ (iʔ uʔ)

ʔ НАЗАЛНОСТ (eʔ oʔ)

КВАНТИТЕТ

- а) кратки:
- *e, *o; *ь, *ѣ
- в) дуги:
- *i, *a, *y, *ě, *ę, *o□, *ьг, *ѣг, *ьл, *ѣл
(*г□, *г□', *л□ ,
*л'□)

ПРЕФОНОЛОГИЗАЦИЈА ПОРЕКЛО ОД КРАТКИХ ВОКАЛА

***ĭ**>*Ь, ***ĭ̄**>*Ъ,

***ě**>*е,

ǣ**/ǫ**>*О

ПРЕФОНОЛОГИЗАЦИЈА ПОРЕКЛО ОД ДУГИХ ВОКАЛА

* **$\bar{i}$** > * $\bar{i}$, * **$\bar{e}$** > * $\bar{e}$,

* **$\bar{a}$** /* **$\bar{o}$** > * $\bar{a}$, * **$\bar{u}$** > * y

МОНОФТОНГИЗАЦИЈА

*eu[?], *ou[?] > *ū,

*ei[?] > *ī[?], *oi[?] > *ě/*i

*in/*im *en/*em > *e,

*on/om, *an/am > *o[?]

*ŭr/īr > *r[?][?][?][?],

*r[?], *ŭl/īl > *l[?] *l[?],

УПРОШТАВАЊЕ СИСТЕМА

- *класични вокали:* е, и, а, у, о
- *специјални словенски ВОКАЛИ:*

*у (Х), *ё (у), *е (А), *о□ (\\),
*ь, *ъ, *г□□□□ (ръ), *г□'
(ръ), *л□ (лъ), *л□' (лъ)

ПОЧЕТАК УПРОШЋАВАЊА

10/11. ВЕК

КЉУЧНИ ПРОЦЕСИ

1. УКЛАЊАЊЕ НАЗАЛНОСТИ КАО
ДИСТИНКТИВНЕ ОСОБИНЕ
(ДЕНАЗАЛИЗАЦИЈА)
2. УКЛАЊАЊЕ ОПОЗИЦИЈЕ
ПРЕДЊИ : НЕПРЕДЊИ (ОСИМ
ЛАБИЈАЛИЗОВАНИХ)

СУДБИНА НАЗАЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

*о [?] (\)

*е (А)

НАЗАЛ *oŋ (ж)

- 1.стсл. **жгълъ**, с. *ygaо*,
лат. *anguŋluŋs*, ие. *ang-
- 2.стсл. **ржка**, с. *рука*, лит. *rankà*
- 3.стсл. **ржкж**, с. *руку*, стр.прус.
rankam, лит. *ranka*

ПРИМЕРИ

- а) БЛЖДНТН, ДЖГА, ГЖЖВА
СЖПРЖГА, ТЖГА, ТЖПЪ, ЖДНЦА
- б) ЖЕНЖ, ЖЕНОИЖ, ПЛЕТАХЖ
- в) СЖБОТА

РАЗВОЈ (РЕФЛЕКС)

$$O_{\boxed{?}} > u_{\boxed{?}} > u$$

$$(O^n > u^n > u)$$

ДОКАЗИ ЗА ПОСТОЈАЊЕ НАЗАЛА

- *Сутиван, Сумартин, Супетар, Сутилија:*
/Cy(m)/ < san(t)- < sanct-us

San(ctus) Petr(us) > SANPETR

SANPETR > *soꞑpetr [*soꞑpetrъ] >
*supetər > СУПЕТАР (gen.
СУПЕТРА)

- Muntimirus, Μουντιμηρος

НАЗАЛ *e (A)

1.стсл. ТАТНВА с.ј. ТЕТИВА
- лит. temptuva

2.стсл. ПАТЬ, с.ј. пет, гр.
пенте, лит. penkì

ПРИМЕРИ

- ВѦЗѦТИ, ГОВѦДО, ГРАДА,
ДАСНИ, ІѦЧѦТИ, ІѦЗНИКЪ,
РАДЪ, ЧѦДО, ТАЖИТИ
- НМА, МѢСАЦЪ, ЗАІѦЦЪ, МА

РАЗВОЈ

*e > e

*goveǵdo (говѣдо) > говедо,

*greǵda (грѣда) > гредѣ,

*jeǵzikъ (ѣзѣкъ) > ѣзикъ,

*meǵ (мѣ) > мѣ

ДОКАЗИ

1. Laurentius > Lovreč

-en- > ᾱ > e

2. ЦЕНТИНА - Zentinas,
Ζεντινας

СУДБИНА ПОЛУГЛАСНИКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Љ меки полугласник (фонема)

Ћ тврди полугласник (фонема)

Ј танко јер (графема)

Љ дебело јер (графема)

ПОРЕКЛО

ĩ > ъ **тъгла*, стсл. **мѣгла**,

с.ј. *магла*: *lit. miglà*,

ũ > ъ **дѣва*, стсл. **дѣва**,

с.ј. *два*: лат. *duō*.

ДИСТРИБУЦИЈА

Ь j, l', n', c', đ, č, ž, š, c',
z', s', r', št, žd: **ЧЪТО**

Ъ К, Г, Х - **КЪТО**

Ь Ъ *п, б, т, д, с, з, л, н, р, м,*
в - **ПЪТИЦА /ПЪШЕНИЦА**

ПОЗИЦИОНО УСЛОВЉЕНЕ ПОЈАВЕ

тврди јаки њ[?]

тврди слаби њ[?]

меки јаки њ[?]

меки слаби њ[?]

СЛАБА ПОЗИЦИЈА

**vozъ?, *plotъ?, *synъ?, *grobъ?,
*bojъ?, *mojъ?, *pamęťъ?, *běľъ?,
*mladъ?, *prědъ?*

**dъ?va, *zъ?lo, *kъ?to, Gj*sъ?na (N
*sъ?nъ?), Gj*dъ?ne (N *dъ?nъ?),
*sъ? tobojo?, *vъ? dъ?nъ?,
*mъ?nogъ?, *tъ?kati*

ЈАКА ПОЗИЦИЈА

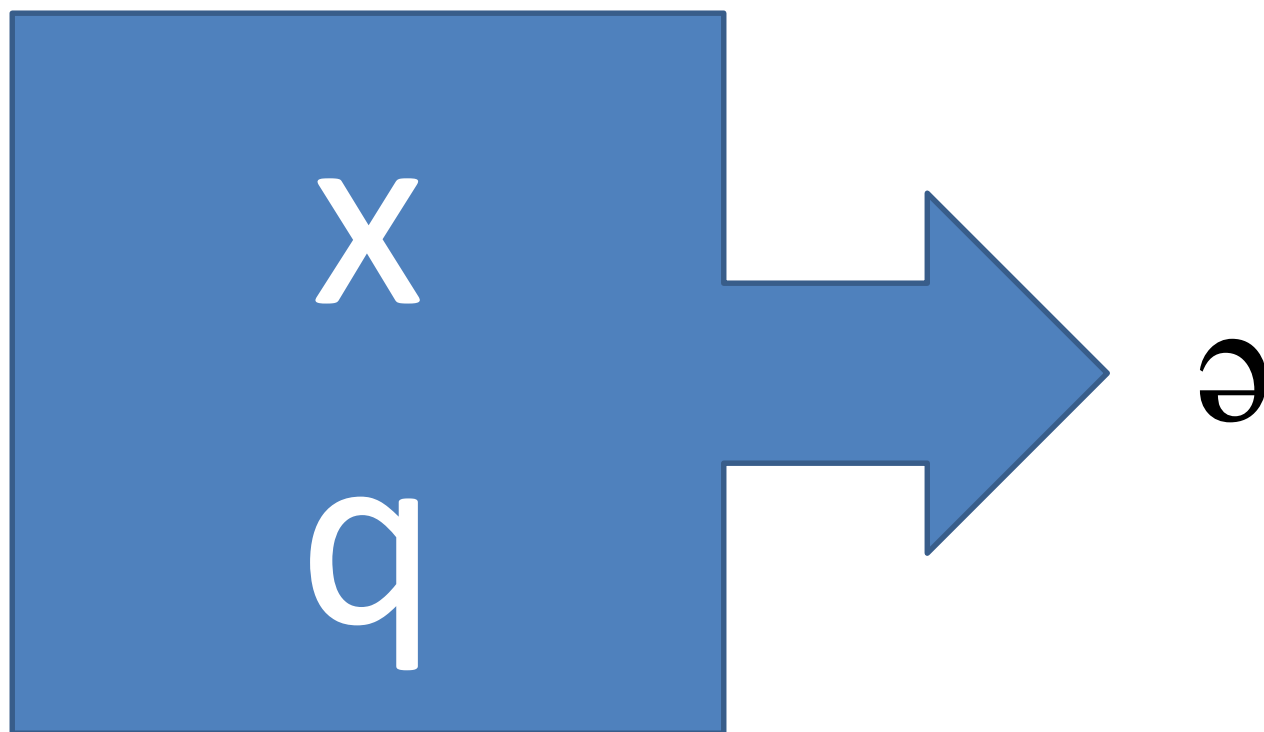
sz*□*n**ь***, **dz*□*n****ь***,

dz*□*n**ь***□*sz*□,

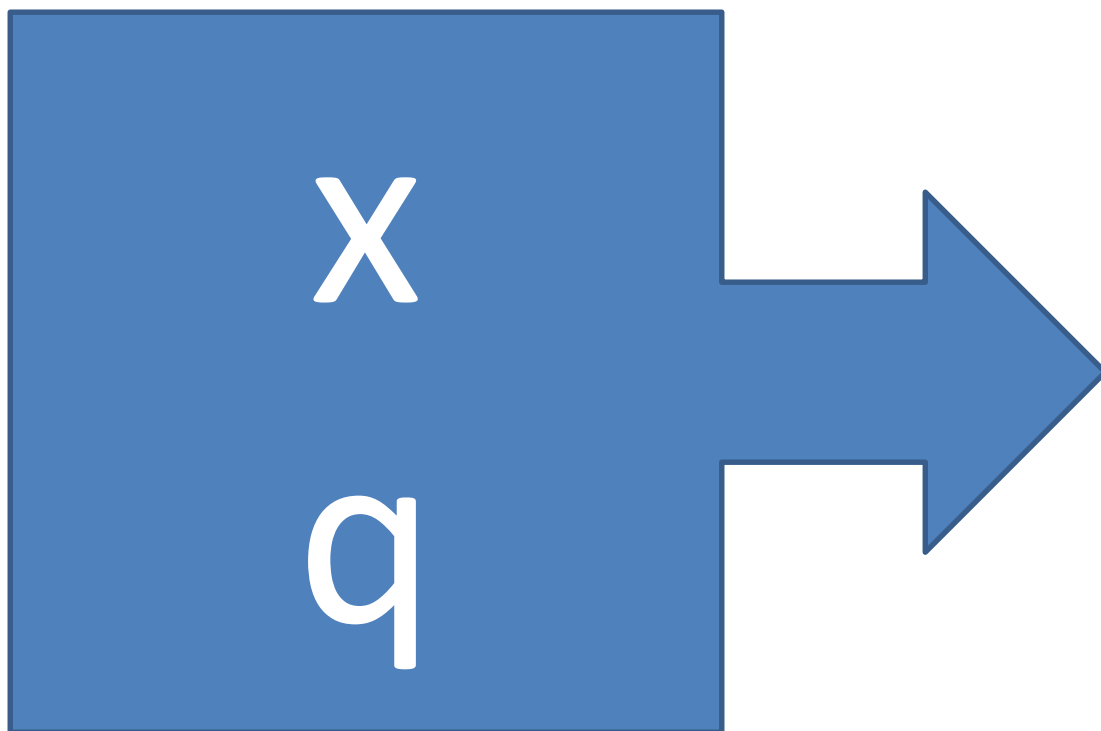
v**ь***□ *dz*□*ne*,

sz*□ *m**ь***□*nojo*□

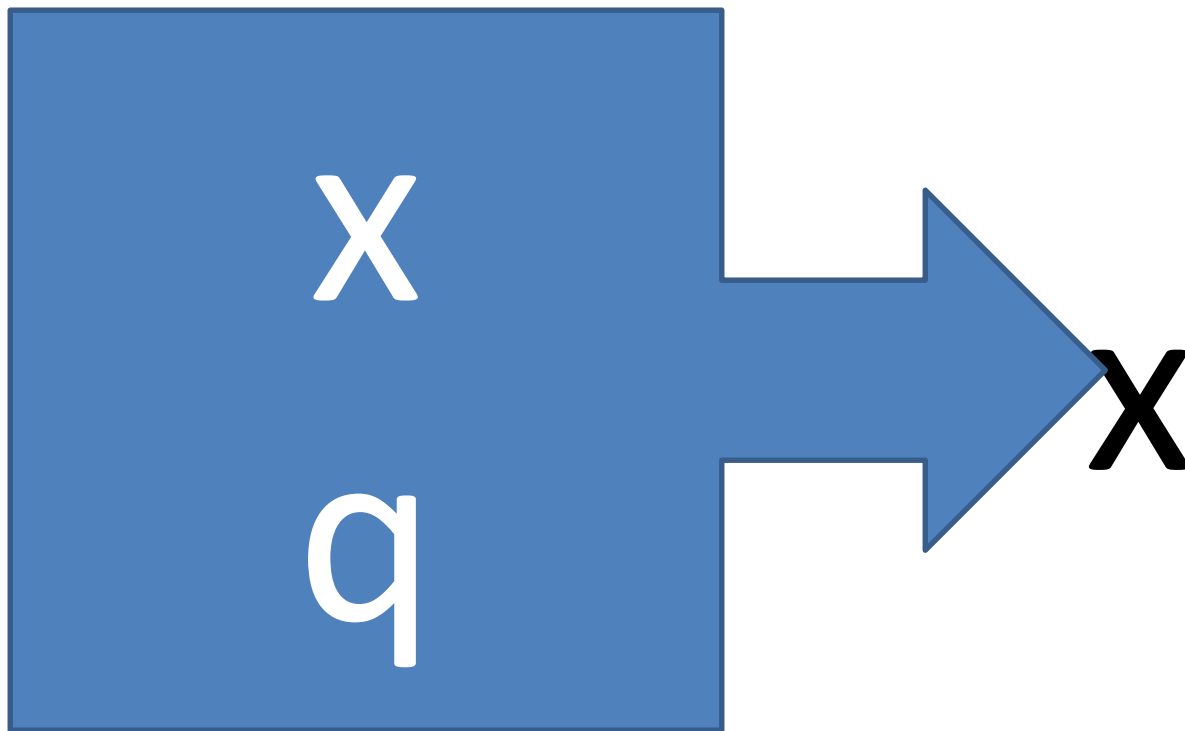
ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУГЛАСНИКА

ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУГЛАСНИКА

ЈЕДНАЧЕЊЕ ПОЛУГЛАСНИКА

ГУБЉЕЊЕ И ЧУВАЊЕ

Nj *ДЪ[?]НЪ[?] СЪ[?]НЪ[?],*

ТЪ[?]МЪ[?]НЪ[?] >

d[?]n, s[?]n tm[?]n

> дан, сан, та¹ма²н

ГУБЉЕЊЕ И ЧУВАЊЕ

Gj *дѣне съна,*
тъмѣна > *dne, sna,*
ṭmna > *дана, сна,*
та¹мна

Nj m.p.

$$T_{\mu}^{\nu} > tm^{\nu}n$$
$$> ta^1ma^2n$$

АНАЛОГИЈА

**dъ[?]nъ[?]sъ[?] >*

dnъ[?]s

*: *dънас : данас :*

АНАЛОГИЈА

даска (<*dъska*) : Gm *dъskъ* > *dask*

ташта (<**tъšta*) : *тъсть*

танак (<*тънъкъ*) : *тънка*, *тънко*

дахнути, *дахнем* (псл. **dъhnoiti*, *dъhno*)

**dъhъ*, **dъha*,

лагати, *лажем* (псл. **lъgati*, *lъgo*)

**lъžъ*, **lъžī*

СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

<i>магла</i>	(*mьǵla)
<i>лагати</i>	(*lǵgati)
<i>дахнути</i>	(*dъhnoǵti)
<i>мазда</i>	(*mьzda)

ФАКУЛТАТИВНА ПРОМЕНА ПОЛУГЛАСНИКА У И

чији, чија, чије

псл. **Ѓьјь, Ѓьја, Ѓьје;*

СТСЛ. *Чьн, Чьнн, ЧьѠ, ЧьѠн,*

ЧьѤ, ЧьѤн

ФАКУЛТАТИВНО И

сјати/сијати : *sьꙗti

(СТСЛ. сьѧти, снѧти)

пијан/пјан : *рьꙗnъ

/*рїѧnъ (СТСЛ. пнѧнъ,

пьѧнъ)

НОВО И

имати (*jъmati)

име (*jъme)

иде (*jъde)

ПОСЛЕДИЦЕ ГУБЉЕЊА ПОЛУГЛАСНИКА У СЛАБОМ ПОЛОЖАЈУ

а) псалѣмъ (ψαλμός), с.ј.

псалам/псалм

б) петръ (πέτρος), с.ј.

Петар

НЕОБИЧНА СУГЛАСНИЧКА СКУПИНА

*консонант + сонант: jesmьꙗ [ʝesm],
mrъtvъꙗ [mrъtv], vѣtrъꙗ [vѣtr], bystrъꙗ
[bustr] ogньꙗ [ogń], sedmьꙗ [sedm],
osmьꙗ [osm], treꙗslъꙗ [treꙗsl]*

*јесьмь, мрътвьвь, вѣтьрь,
быстьрь, огнь, осьмь, тресьль*

СЕКУНДАРНИ ПОЛУГЛАСНИК

консонант+вокал+сонант :

jes[ʔ]m, mr̥b[tʔ]v, vět[ʔ]r,

byst[ʔ]r, og[ʔ]ń, sed[ʔ]m,

os[ʔ]m, tre[ʔ]s[ʔ]l

ОРТОГРАФСКА ТРАДИЦИЈА

ЋСЬМЬ, МРЬТЬВЬ,
ВѢТЬРЬ, БЫСТЬРЬ,
ОГЬНЬ, СЕДЬМЬ, ОСЬМЬ,
ТРЕСЬЛЬ

ГЛАС Ј УЗ ПОЛУГЛАСНИК

прасл.	*kraǰь, *moǰь, *tvoǰь (два слога)		
стсл.	краи	мои	твои (два слога)
поз. о.	kraǰьꙗꙗ	moǰьꙗ	tvoǰьꙗ (један слог)
изг.	крај	мој	твој (један слог)

ЛЮДЬЄ ЛЮДНЄ

ЗНАМЕНЬЄ ЗНАМЕННЄ

БРАТЬЯ БРАТНЯ

ТРЕТЬН ТРЕТНН

СЕКУНДАРНО

$r[?]$ И $l[?]$

*sk**ɣ**bь (стсл. сѣрѣвь), *v**ɣ**hъ (стсл. вѣхъ),

*-**ɣ**- < *u[?]r

*-**ɣ**- < i[?]r,

*s**ɣ**lnьko (стсл. слъньце), *v**ɣ**lkъ (стсл. вѣлкъ)

*-**ɣ**- < u[?]l,

*-**ɣ**- < i[?]l

*kr**ɣ**vь (крѣвь), *kr**ɣ**stъ (крѣстъ), *pl**ɣ**tb (плѣтъ), *sl**ɣ**ga (слѣга).

*-**ɣ**-

*-**ɣ**-

*-**ɣ**-

*-**ɣ**-

ПРИМАРНО И СЕКУНДАРНО

*r[?], *r[?][?] и *l[?], *l[?][?][?]

*skъrbъ *vъrhъ *sъlnьko *vъlkъ

СКРЪБЪ ВРЪХЪ СЛЪНЬЦЕ ВЛЪКЪ

скрб врх сунце вук

*krъvъ *krъstъ *plъtъ *slъga

КРЪВЪ КРЪСТЪ ПЛЪТЪ СЛЪЗА

крв крст пут суза

КОМБИНАЦИЈЕ

*-ъг-, *-ъг-, *-ъл-, *-ъл- =
*г[?], *г[?][?], *л[?], *л[?][?]

сонант+полугласник:

*-гѡ-, *-гѡ-, *-лѡ-, *-лѡ-

КОМПАРАЦИЈА

*sŷlnьko	*slьga	*skŷrbь	*krŷvь	*vьrsta	*krŷstь
слѣньце	слъза	скрѣбь	крѣвь	врѣста	крѣсть
сунце	суза	скрб	крв	врста	крст
солнце	сле́за	ско́рбь	кро́в	ве́рста	кре́ст

$$v_{\text{? ?}} (-) > u(-)$$

АКУЗАТИВ:

y ime < $v_{\text{? ?}}$ *ime*? (СТСЛ. ВЪ ИМА)

y more < $v_{\text{? ?}}$ *more* (СТСЛ. ВЪ МОРЕ)

y istinu < $v_{\text{? ?}}$ *istino*? (СТСЛ. ВЪ ИСТИНА)

$$v_{\text{?}}(-) > u(-)$$

ЛОКАТИВ

у гробу < $v_{\text{?}} grobě$, стсл. въ гробѣ

у истину < $v_{\text{?}} istino$, стсл. въ

ИСТИНѢ

у женама < $v_{\text{?}} ženahъ$, стсл. въ

ЖЕНАХЪ

$v_{\text{?}}(-) > u(-)$

удова/удовица

($< v_{\text{?}}dova/v_{\text{?}}dovica$

уторак/уторник

($< v_{\text{?}}tor_{\text{?}}k_{\text{?}},$

$v_{\text{?}}tor_{\text{?}}nik_{\text{?}})$

ПРЕФИКС **vъz-* > *уз-*

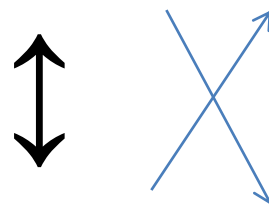
а) *узносити* < **vъznositi*

уздати < **vъzdati*

б) *vъzduhъ*: *ваздух*

АНАЛОГИЈА

N $v\check{b}[\text{?}]\check{s}b[\text{?}]$ ($=v[\text{?}]\check{s}$) $>$ *ваш* *уш*

G $v\check{b}[\text{?}]\check{s}i$ $>$ *уши* *ваши*

НАЈСТАРИЈА ПОТВРДА 1189.

Ѹ НМЕ

Ѹ ДЪВАДЕСЕТН ДНЬ

КОМПЕНЗАЦИОНО ДУЖЕЊЕ ВОКАЛА (КРАЈ РЕЧИ)

^N*rogъꙗꙗ *brodъꙗꙗ *bogъ

^N рог, брод, бог

^G рога, брода, бога

^D рогу, броду, богу

_N крај (<*kraǵь?)

_G краја

младѡсти:младѡст

разговѡра:разговѡр

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ ПОСЛЕ СОНАНТА

дѣвојѣка > девојка >

дèвōјка

?

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ

В С В

В С К

л ò н а ц : л ó н ц а

В С В	В С К	В С В
т р г ѿ в а ц	/ т р г ѿ в ц а	/ т р г ѿ в а ц а
м а г ѿ р а ц	м а г а р ц а	м а г а р а ц а

УНУТРАШЊОСТ РЕЧИ

трго̀вац/трго̋вца/трго̀ваца

ло̀нац/ло́нца/лонци/ло̀наца

ШТОКАВСКА ПОЛИТОНИЈА

ПОМЕРАЊЕ АКЦЕНАТА ЗА ЈЕДАН СЛОГ ПРЕМА ПОЧЕТКУ РЕЧИ

СТАРИ
СИЛАЗНИ

НОВИ
УЗЛАЗНИ

НОВОШТОКАВСКИ
СИСТЕМ

Промена -лъ(-) > -о(-)

би^ль хвали^ль сельба прати^лца

би^о хвали^о се^оба прати^оца

прати^лць

прати^лац

НАЈСТАРИЈЕ ПОТВРДЕ

(Босна 1391)

(Гпл. 1397)

15. в.

конаваоски

властеω

деω, дѣω

апостол

бокал

калпак

генерал

бал

балкон

малко : мало

белца/бјелца: белац/бјелац

огледалце : огледало

селце/сеоце : село

стабалце/ стабаоце : стабло

отворени слогови

bogъ [ɔ] > бог

starъ [ɔ]ci > стар-ци

МЕТАТЕЗА

ВЪ[?]СЪ[?] ВЪ[?]са ВЪ[?]се

ВЪ[?]с вса все

вас сва све

сав

ОСТАЦИ

вазда(н)

васцео/васцио

(васцели/васцијели)

васколик

КУЛИНОВА ПОВЕЛЪА

ВЪСН ДѢБРОВЪЧАНЕ

ВЪСѢМЪ ГРАДАМЪ

МЕТАТЕЗА+УПРОШТАВАЊЕ

КЪТО > КТО > ТКО > КО

УПРОШЋАВАЊЕ

čъ[ʔ]to > čto [tšto] > što

N м.р. *męкъкъ[ʔ] > *мек* аналогѣја

G м.р. *męкъ[ʔ]ka > *мека* упрошћаванье

N ж.р. *męкъ[ʔ]ka > *мека* упрошћаванье

N с.р. *męкъ[ʔ]ko > *меко* упрошћаванье

УПРОШТАВАЊЕ

м.р.

Нј *lъgъkъ>lꙗgꙗk>(*лагак)лак

Гј

*lъgъka>lꙗgka>lꙗkka>lꙗka>лака

ж.р.

*l̥gъka > l̥gka > l̥kka > l̥ka > лака

c.p.

*l̥gъko > l̥gko > l̥kko > l̥ko > *лако*

стѣнница > стѣница

болестна > болесна

почтен > поштен

АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ

б з

з з

сват[?][?]ба > с в а т б а > с в а д б а

б з

з з

с[?][?]бацити > с б а ц и т и > з б а ц и т и

АСИМИЛАЦИЈА+АНАЛОГИЈА

с.ј. *нокат*

НОКТА

СТСЛ. НОГЪ[?]ТЬ[?]

НОГЪ[?]ТА

НЕПОСТОЈАНО *A*

Нј стар-а-ц : Гј стар-#-ца

Нј с-а-н : Гј с-#-на

ВОКАЛИЗАЦИЈА ПОЛУГЛАСНИКА

прсл. 10/11. 14.

* *sznъ :*

sz[?nъ[?] > сан

* *dznъ :*

dz[?][?]nъ[?] > дан

ПРВА ПОЛОВИНА 15. ВЕКА (РУСКО ХРИСТОФОРОВИЋ)

дѦНѦСЬ (али и дѦНАСЬ), БОСѦНЬСКОГА,
ДОШѦЛЬ, ДѦБРОВѦЧКН, ЛЮБѦВЬ,
ННЗѦКЪ, ТѦН, ѠГѦНЬ, СТАРѦЦЬ,
ЈЕДѦНЬ, ДЛЪЖѦНЬ, СЕДѦМЬ

СУДБИНА ВОКАЛА *ЈЕРИ* ПИСАЊЕ

ы

ы

(*јерн*)

у

КУЛИНОВА ПОВЕЉА

быти, правы, правымь, примысла,
деветы

ПОРЕКЛО

- **дытъ*: лит. *dūmai*, лет. *dūmi*, ст.инд. *dhumaṇs*; стсл. *дымъ*, с.ј. дим
- **супъ*: лит. *sūnus*, ст. инд. *sūnús* < **sūnŷs*;
(стсл. *сынъ*, с.ј. син)
- **ту*: лат. *tū*; стсл. *тъ*, с.ј. *ти*
- **мышъ*: лат. *mus*, ст. инд. *musṇ*, с. в. нем. *mūs*; стсл. *мышъ*, с.ј. миш

ИСПРЕД ЈОТЕ

прсл. *dobrъjь (<*dobrъ+jь)

стсл. ДОБРЪН, ДОБРЫН

ДОКАЗИ О ПОСТОЈАЊУ

**mysl-*

Dobramusclo (=Dobromysł),

Primusl (=Primysł)

Lidumuhslus 823, Muisclavo
839-40, Nemuslo (=Nemysł)

ПОТВРДЕ

корен

быстарь, быти, выдра, дыня, четыри, стыдь, тысоўкя
наставак (суфикс)

кьнегыня сьпкыня пламычыкь кобыла
прилози

вразьскы моўжьскы робьскы
врашки мушки ропски
стране речи
рым, солын, манастыр

У ПАРАДИГМАМА

МНОЖИНА		
	м.р.	ж.р.
N=V	НОВЫН	НОВЫѦ
G	Н О В Ы Н Х Ъ	
D	Н О В Ы Н М Ъ	
A	НОВЫѦ	НОВЫѦ
I	Н О В Ы Н М Н	
L	Н О В Ы Н Х Ъ	

ГУБЉЕЊЕ ИЗ СИСТЕМА

Мирослављево јеванђеље *КНИГИ М. КНИГЫ*

ДЕВЕТЫ ПРИМЫСЛА

ПРАВЫ

ТНСКА

ВОКАЛСКИ СИСТЕМ У 12. ВЕКУ

и ~~(х)~~ у р[?]
ѣ +
е ѣ о л[?]
а

СУДБИНА ЈАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ПИСАЊЕ

ě

ѣ, ѣ *jatъ*

Ɑ

ПОРЕКЛО

- (1) ие. $\bar{e}$: стсл. сѣмѧ лат. *sēmen*, *-inis*, лит. *semenys*;
дѣти (дѣждѣ) ...ставити, дати..., лит. *deti* ...ставити,
стављати..., стинд. *dadhami* ...ставити, стављати...,
корен ие. **dhe-*;
- (2) ие. *aī*, *āī*, *oi* > прсл. *aī*, *āī* > ѣ: стсл. лок. множ. вльцѣхъ
(од влькъ), гр. (датель) $\lambda\upsilon\kappa\omicron\iota\sigma\iota$ (од $\lambda\upsilon\kappa\omicron\sigma$ "вук", стинд.
 $vr\check{\text{e}}'k\bar{e}s\check{\text{e}}u$ (са $\bar{e} < oi$; од $vr\check{\text{e}}'ka-h\check{\text{e}}$ "вук", ие. **-oisu*;
стсл. снѣгъ - стпрус. *snaugs*, лит. *sniegas*, гот. *snaiws*;
- (3) **tert*, **telt* : стсл. млѣко - праслов. **melkǎ*, рус. молоко,
гот. *miluks*, англосакс. *mic*, *meolc*, ие. **melk-*.

ПРВОБИТНА ГЛАСОВНА ВРЕДНОСТ

*i	*y	*u
*ь	*ъ	
*e		*o
*ё	*а	

ПРЕДЊИ

НИЗАК/ОТВОРЕН

ПИСАЊЕ У СТРАНИМ СПОМЕНИЦИМА

е

а

ОТВОРЕНО Е

ä

РЕФЛЕКСИ У ДИЈАЛЕКТИМА

e, i,

ije, ije, ije, i[?]je,

ii[?]e, i^{i?}e, ie, i[?]e,

je

ПРЕТПОСТАВКА О ЕВОЛУЦИЈИ

i

e

e

НЕПОТПУНИ ДИФТОНГ

i [?] [?] e

РЕФЛЕКСИ

ПОВЕЉА БАНА КУЛИНА ДОБРО ЧУВА ФОНЕМУ ЈАТ
ТЕБѢ, ВЪСѢМЪ, ВѢКА, СЪВѢТЬ, МѢСЕЦА, ЛѢТЬ, 8СѢЧЕННЕ

У 13/14 веку јављају се одговарајући рефлкси:

Ѣ>е (*беше* 1289.

Ѣ>и *свидоци* 1331.

Ѣ>(и)је *желијемо* 1399.

ЕКАВСКИ РЕФЛЕКС

Призренско-тимочки говори/староштокавски/торлачки

*мéсто, детé, рекá, дéда,
леб, човéџи, беднѝк,
петꙋꙋл, несꙋꙋм, видéла,
остарéле смо*

- а) место, век, дед, девојка,
додејала ми, гњездо, сеје се,
живели, секира, де си
- б) милеји, старе(j)и,
- в) несам, неси, не(j)е, несмо,
несте, несу

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ

г) Д/Л им. ж. рода е-промене: *државе, главе, на Дрине, душе,*

д) Д/Л једн. личних зам. 1. и 2. лица: *мене, тебе*

ђ) Д/И/Л јед. заменичко-придевске промене у м. роду: *онем човеку, лепем месту, у тем граду, овем*

е) Г/Д/И/Л множ. заменичко-придевске промене: ИЗ **ове** села, **свема** давали, **овема** женама, **онема** сестрама, по **туђе** станова.

ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ
ЕКАВСКИ

млеко, дете,
певати, мера,
вера

ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ ФОНЕТСКИ ИКАВИЗМИ

ěj>иј:

- у комп. са наст. -ěji: **стари(ј)и**<starěji, **милији**< milěji
- у имперфекту: **плетијах**<pletějah
- одрич. обл. през. **није**<něje (аналошки *нисам, ниси, нисмо, нисте, нису*)
- прилог **ди, нигди** (: *ди је* < *gdě je*)
- именица **гријота** < grěhota
- глаголи **сијати** (<sějati), **гријати**(grějati), **смијати се** (<smějati se), **вијати** (<vějati), **додијати** (dodějati)

ФОНЕТСКИ ИКАВИЗМИ

група gńě- > *гњи-*:

гњиздо, гњиван

ЛЕКСИЧКИ ИКАВИЗМИ

кратко ненаглашено јат> *и* ако је наредном слогу вокал *и* (са старијом акцентуацијом): *сикира* (у свим говорима), *видрица* (мања распрострањеност), *бижи* (сасвим уска област).

АНАЛОШКИ ИКАВИЗМИ

- Д/Л једн. им. ж. рода: *жени, страни* (*женѣ : доушн*)
- Д/Л једн. личних заменица: *мени, теби* (*менѣ мн, тебѣ, тн*)
- инфинитивна основа већине глагола типа *viděti*: *видити, живили* (према *и* у презентској основи, у ослонцу на глаголе типа *молити:молим*).
- изриком* (: *изрицати*), *дивојка* (: *диван, дивити се*)
- Нисам, ниси, нисмо:није

ЗЕТСКО-ЛОВЋЕНСКИ

двосложна: свијет, цијена

једносложна: ћерат, ђевојка, с`ећ, из`ест, ћедило, љето, црвењет; с`едок, међед);

дублетизам: вјера и вљера, пјесма и пљесма, бјеше и бљеше, мјера и мљера;

група рѣ- обично даје *ре*: *горело*, *ређи*.

компаратив: богати(ј)и, ци(ј)о.

лексички екавизми: *целиват*, *позледит*, *мрзет*, *вређат*, *зеница*, *леб* и сл.

ИСТОЧНО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ варијације

ije, ije, ije, i[?]je, ii[?]e, i^{i?}e, ie,
i[?]e, je

Рефлекси дугог јата

- а) *ријека, бијело, сијено, бијели*
- б) *ријека, бијела, сијено, бијели*
- в) *рјека, бјело, сјено, бјели*

Рефлекси кратког јата

дјеца, бјелина, вјера,
мјера, недјеља,
пјесма, дјело,
живјети, сјести,
видјети

ОДСТУПАЊА

Нј

*вјера, мјера, дјело, бесједа, кудјеља,
недјеља, прохтјев, примјер*

Гм

*вјера, мјера, дјела, бесједа, кудјеља,
недјеља, прохтјева, примјера*

КОМПЕНЗАЦИОНО ДУЖЕЊЕ

*примјерак – примјерка – примјерци:
примјерака;
(priměrkъ – priměrkа – priměrci –
priměrkъ),
раздјелѣак – rozdјелѣка – rozdјелѣци –
раздјелѣака...*

Фонетски икавизам

фонетски икавизам:

- у позицији испред -о добијено од -л: *видио (: видјети, видјела, видјело), хтио (:хтјети, хтјела, хтјело), волио (:вољети, вољела, вољело)...*
- у позицији испред ј: *старији, новији, милији, чистији; пецијах, жезијах, стризијах; није;* (као у неким екавским говорима);
- у позицији испред палаталног сонанта љ у неким неким речима: *биљежити, биљег, биљежница...*

МОРФОНОЛОШКИ ИКАВИЗМИ КОД ИЈЕКАВАЦА

23.4.013

- Иј м. и с. р. *тим* (стсл. тѣмъ): *нашим* (стсл. нашнѣмъ)
- Гм *тих* (стсл. тѣхъ): *наших* (стсл. нашнѣхъ)
- Дм *тим* (стсл. тѣмъ): *нашим* (стсл. нашнѣмъ)
- Али: *нашијем, нашијех* : *овијем, овијех*
- *нисам, ниси, нисмо, нисте, нису*
(стсл. нѣсмъ, нѣсн... од *ne-esmъ, *ne-esi...или
*ne-jesmъ, *ne-jesi): *није* < нѣје
- Али -*нијесам, нијеси, није, нијесмо, нијесте, нијесу*
- Д/Лј ж. р. *жени* : *души* (жѣнѣ : доушн)
- Гл. –*ěti* > –*ити*: *сједити* (поред *сједјети*), *цвилити*
(поред *цвиљети*), *милити*: према през. осн.

ЕКАВИЗМИ КОД ИЈЕКАВАЦА

б) аналошки: *прелаз* према *прелазити*, *предлог* према *предложити*, *препис* према *преписати*, *прелом* према *преломити* (према глаголу)

•фонетски екавизам (*гѣ+конс.*): *бријег* : *брегови*, *вријема* : *времена/времена*, *стријела* али *стрелица*, *гријех* али *грешка*

в) лексички е.: *болест* (исп. глагол *бољети*, стсл. *болѣзнь*); *некако*, *неколико*, *некоји*, *негда*, *негде*, *неко*, *неки*, *нешто*).

СУДБИНА *рѣ и лѣ*

~~рѣ, лѣ (рѣ, лѣ, рѣѣ, лѣѣ)~~
~~ОБЕЛЕЖАВАЊЕ~~

ьрѣ, ьлѣ , ърѣ, ълѣ

латиница

ьѣрѣ, ьѣлѣ , ъѣрѣ, ъѣлѣ

рѣ, лѣ, рѣ, лѣ СТСЛ.

рѣ, лѣ

српски СПОМ.

ПОРЕКЛО

• *ir, *ur, *il, *ul>: ьꙗrꙗ, ъꙗrꙗ, ьꙗlꙗ, ъꙗlꙗ

лит. viršùs, лет. vîrsus

*vьrĥъ стсл. **врьхъ**

лит. skuĩbe, ствнем. Scirbi, нем. Scherbe

*skъrbъ стсл. **скръбъ**

лит. vīlka, лет. vilks

*vьlkъ стсл. **влькъ**

лит. ilgā лет. ilgs гот. Tulgus

*dьlgъ стсл. **длъгъ**

ЈЕДНАЧЕЊЕ У СРПСКОМ

$r_{\square}, l_{\square}, r_{\square\square}, l_{\square\square} >$

$r_{\square}, l_{\square}$

ВОКАЛНО Р

- 9-11. в.
- Tirpimirus, Tripimir,
Cerneca, Chernecha,
Chirnecha, Privanego,
Smurdaçani, Virbiça

СЕКУНДАРНО ВОКАЛНО Р

*ьr , *ър

r̥

скръбъ (<*skъrbъ), врѣхъ (<*vrъhъ)

с. скрб р. скорбь с. врх р. верх

*rъ, *ръ

r̥

кръвь (<*krъvъ) кръстъ (<*krъstъ)

с. крв р. кровь с.крст р. Крест

Гј крви (<krъ̥ve) крста <krъ̥sta).

ВОКАЛНО Р У ДИЈАЛЕКТИМА

умрѣо, грѣоце

на врѣу, крѣати

ОГРАНИЧЕЊА У ДИСТРИБУЦИЈИ

Л, Н, Љ, Њ, Ј, Ћ, Ђ, Ш, Џ

ВОКАЛНО Л

Vilcan, Vilcota, Velcan,
tilsto, Stilbiza

ПОРЕКЛО

сунце (<*sъlньko)

вук (<*vьlkъ)

$l[?] < ъl$, $l'[?] < ъl$

путь (*<plъtь, р. *плоть*)

суза (*<slъga, р. *слеза*)

ОД КРАЈА 14. ВЕКА

l [?] > u

ПРИМЕРИ

јабука вуна, вук, сунце, суза
*jablǎka vlǎna vlǎk slǎnce
slǎza*

ЈУГОИСТОЧНА СРБИЈА

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ ГОВОРИ

- очувала се стара вредност $l^{\text{в}}_{\text{в}}$ или што слично (л + вокал);
- призренско-јужноморавски: $l^{\text{в}}_{\text{в}} > л+у$ иза денталног консонанта:
слунце, длуг, а у осталим положајима (вук, пун)
- сврљишко-заплањски: : $l^{\text{в}}_{\text{в}} > л^{\text{в}}_{\text{в}}$ иза дентала (*сл^внџе, дл^вго*), а иначе у (вук, пун)
- тимочки поддијалекат чува $л^{\text{в}}_{\text{в}}$ (*сл^внџе, пл^вн*).

СТРАНИ УТИЦАЈИ

серкл

ансамбл

џентлмен

МЕТАТЕЗА ГРУПА

***or, *ol, *er, *el**

***or > *ro > ra** лат. *porcus* : прасе; ***ordlo > рало**
***ol > *lo > la** ***kolti > клати;** ***olkomъ > лаком**

***er > *re > rě** нем. *Berg* : брег/бријег (<*brěgъ*)

***el > *le > lě** ***melko > млеко/млијеко (млěко)**

Питање за испит!!!

У ВРЕМЕ НАСЕЉАВАЊА СЛОВЕНА НА БАЛКАН

Раб : ант. *Arbe*

Лабин: ант. *Albona*

Мљет: ант. *Melita* (>*Melta*).

У ВРЕМЕ ИСПАДАЊА ПОЛУГЛАСНИКА

борба : ~~*браба~~

колца : ~~*клаца~~

берба : ~~*брѣба~~

ПРАСЛОВЕНСКИ И СРПСКИ ВОКАЛИЗАМ СИНТЕЗА

a

- од праслов. *а: дâр < *darъ, жаба < *žaba;
- у рефлексу прасл. *or, *ol: грâд < *gordъ, врана < *vorna; праг < *porгъ, млâд < *moldъ
- прасл. *ъ, *ь: сан < sънъ, отац < *отъсь, дан < dънъ;
- од секундарног полугласника: добар < *dobrъ (>добѣр), рекао < *reklъ (>рекѣл), јесам < jesъ (>јесѣм);
- од прасл. ѣ (<ē): кричати < *krikēti, бежати < *bēgēti.

е

- праслов. *е: небо<*nebo, сèло<*selo, мѣд<*medъ;
- праслов. *ѣ: месо<*męso, зет<*zęтъ;
- праслов. ѣ у екавским дијалектима доследно (сем неких случајева где ѣ прелази у *и*), а у ијекавским дијалектима углавном у оквиру рефлекса *ије/је* : ек. леп, ијек. лијеп од лѣпъ, ек. вера, ијек. вјера од вѣра, ек. и ијек. резати од рѣзати
- од секундарног ѣ у рефлексу праслов. *er, *el: брег/бријег : *bergъ, млеко/млијeko : *melko

у

- од праслов. *и (< ou): душа<*duša, бура<*bura
- од праслов. o: зуб<*zoḃъ, рука<*roḃka;
- од праслов. *ы, *ь: вук<*vъlkъ, вуна<*vъlna, жут<*žьltъ;
- од секундарног л̣ <*ль, *лъ: пут<*pľтъ, суза <*slьza (<*slьga)

О

- од прасл. *о: воља<*vol'a,
коњ<*koń дом<*domъ;
- од л(-)<*lъ, *lь: дао<*dalъ,
котао<*kotъlъ

И

- од праслов. *i: жив<*živъ, зима<*zima;
- од праслов. *y: син<*synъ, риба<*ryba;
- од праслов. *ъj, *тъj: лијеш<*lъješъ,
кријеш<kryješъ<*krъješъ;
добри<dobryjъ<*dobrъjъ (стсл. добрън);
- од праслов. *jъ-: игра<*jъgra,
искати<*jъskati;
- од прасло. *ě: новији<*nověji, ијек.
сијати<*sějati, ијек. хтио<*hъtělъ; ијек.
лијеп<lěpъ.

Р

- од праслов. *r[?] < *ъr, *ъr: црн < *
сьrпъ,
врх < *vъr[?]ъ;
• од секундарног вокалног r[?] < *rъ, rъ:
крв (< *krъvъ), крст < *krъstъ);
• у позајмљеницама: трпеза
(τράπεζα), срдела (sardella), Крф
(Korfu), Трст (Tergeste)

ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ

четрнаест < четири на десете

СТСЛ. ЧЕТЫРН НА ДЕСАТЕ

педесет < пет десет

СТСЛ. ПАТЬ ДЕСАТЬ

угасте - угасите, радли - радили, молла -
молила, ујтру - ујутру, ја б дошо - ја бих
дошао, виш ти њега - видиш ти њега

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ 7. 5.013

а) морфолошког порекла:

Д тому том том-у, том-е

Л том тому том-у, том-е

б) прастари дублети: *же, ж* < **že, žь*

јеже и *јежъ* > *јере* и *јер* (покретно -*е*)

в) редукција: *доброга* – *доброг* (али не *добар* – *добра* неодређени вид)

лепога – *лепог* (али не *у леп* – *лепа* неодређени вид).

него - нег, нека - нек, јоште - још, веће - већ, каде -
када - кад, томе - том, ономе - оном

ПРЕВОЈ ВОКАЛА (апофонија, аблаут)

- однос између е и о
- дужење вокала
- слабљење или редукција вокала

е : о **берем : збор**

е : ъ (ø) **берем : брати**

ь : и **брати : бирати**

до**не**сем : **но**сити: до**ни**је^јти (стари инф. био је **donesti* / *doneše-* (дужење $\bar{e}$ и прелазак у јат); стсл. донѣти / донесеши
до**но**сити: до**на**ш^шати (дужење на бази вокала о; $\check{o} > o$, а $\bar{o} > a$)

•Корен *gor- (6 прегласних ликова):

- а. **гор-** горети (горећи, гориво итд.)
- б. **гар-** гâр, изгарати, угарак, гаров итд. (o > ō > a)
- в. **гра-** гранути (сунце) (ликвидна метатеза)
- г. **жер-** жерав, жеравица (жер < *ger-)
- д. **жар-** жарити, жара, жарки, Жарко (са дуљењем e > ē > a)
- ђ. **гр-** грејати, грнчар, грк и сл. (у нултом превоју)

горети — изгарати — гранути — жеравица — жарити — грејати

*merti>mrěti: стсл. мрѣти — мърж, мърешн {мрьлъ (*mьrlъ)}

с.ј. мрети/мријети, мрем

уморити : умарати : умрем (мърж) : умирати

е:о дужење редукција дужење (ь:и)

•(одахнути <) *dъhn[?] [?] [?] [?] [?] ti : дисати (d[?] [?] [?] [?] [?]): дух/душа (dhous-i[?]a>душа)

й	:	̄	:	оу	
кратко		дуго		дифтонг (ие. *dhouso-)	
д	у	ж	е	њ	е

а : И : у у с.ј.

•почети : почнем : почињем
 (*keʔti) (*рощъпʔʔʔʔʔʔ<-къп-) (чин<*kin)
 слабљење дужење
 през. осн. *ро-къп-е->рощъне (: рощѣти)
 ро[кен]ti >рощѣти
 [къп]

noyemmu

Зачеми

Научен

ночь

ЗАЧНЕМ

НАУЧЕМ

о:е

плести : плот

рећи : рок

тећи : ток

нанесем : нанос

саберем : сабор

имперфектизација дужење

*оборити : обарати,
помолити : помаљати,
изгорети: изгарати.*

КОНСОНАНТИЗАМ ПРВИ ПЕРИОД

p t k b d g s h z m n r l w (u[?]), j (i[?])

КОНСОНАНТИ

I велари	II палатали	III дентали	IV лабијали	
k g	t' d'	T d	P b	ПРАСКАВИ ПЛОЗИВНИ
	č	c' s'		АФРИКАТЕ
h	š ž	s' z' ʃ	(f)	СТРУЈНИ

СОНАНТИ

I велари	II палатали	III дентали	IV лабијали	
	l' ñ r' j	l n r	m w	СОНАНТИ

МЕКИ (ПАЛАТАЛИ)

t' (<tj) и d' (<dj)

č' (<kj и I палатализиација)

c' (< II, III палатализиација)

s' (< II, III палатализиација)

š, ž (< sj, zj, hj, gj и I палатализиација)

s', z' (II, III палатализиација)

s□ (< III палатализиација: * vьsь)

l', n' (<lj, nj)

ř (<rj: *moře, *cař)

АФРИКАТЕ

ДИСТИНКЦИЈЕ, ДИСТИНКТИВНА ОБЕЛЕЖЈА
ДИСТИНКТИВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

НЕКЕ ПОЈЕДИНОСТИ

- **ś** – палатализован; та дистинктивна особина није била довољна да се он одржи (брзо се изједначио са **s**).
- **l̥, l**: сонанти, латерални (бочни), један у палатал., други у дентал. серији, с тим да је *л* имало веларну варијанту **ɭ**.
- **ń, n, m**: назални сонанти – (палатал, дентал, лабијал)
- **ř, r**: вибранти (палатал и дентал)
- **j** (неслоговно **i̯**) и **w** (неслоговно **u̯**): сонанти, неслоговни вокали

I велари	II палатали	II дентали	IV лабијали	
k g	t' > ħ d' > ħ	T d	P b	ПРА ПЛО
	č' > ч ц	c' > ц s' > з		АФР
h	š' > ш ž' > ж	s' > с z' > з š' > с	(f) ф	СТР

I велари	II палатали	II дентали	IV лабијали	
	l' > љ n' > њ r' > r j	l n	m w > в	СОНАНТИ

СУГЛАСНИЦИ Ћ И Ћ

1. $t' > \text{ћ}$, $d' > \text{ђ}$: свећа, међа, кућа (<ko^ht^ha<ko^htja, пређа (<pręd'a<prędja), грађен, млађи, љући;
2. $*kt-i$, $*gt-i$, $*ht-i > t'-i > \text{ћ}$: моћи, рећи, врћи, пећи, сећи, лећи (<*mogti, *rekti, *vrhti, *pekti, *sekti, *legti).
3. jt и $j\partial > \text{ћ}$, ђ : доћи, дођем, прићи, приђем (<префикс+ити/идем: до+ити, до+идем)
4. ново јотовање: *лииће* , *пруће*, *забрђе*, *глаћу*.
5. јекавско јот.: *ћерати*, *ћевојка/тјерати*, *дјевојка*.
6. у страним речима: *ћубре*, *ћаво*, *ћердан*, *ћул*, *ћуприја*, *ћар*, *ћуза*, *ћуфте*, *ћивот*

СУГЛАСНИК Х

празнина у систему

К

Г

К

Х

Х

γ

К

Г

К

Г

Х

γ

X = Ø

17/18. век

хаљина

аљина

хладно

ладно

хранити

ранити

маховина

маовина

дођох

дођо

орах

ора

од ових људи

од ови људи

ХИЈАТ (ЗЕВ)

САХАТ→СААТ→САТ

СНАХА →СНАА→СНА/СНАЈА

МИХАТ→МИАТ→МИЈАТ

СТРЕХА→СТРЕА→СТРЕЈА

ЛЕХА→ЛЕА→ЛЕЈА

УХО→УО→УВО

МУХА→МУА→МУВА

ДУХАН→ДУАН→ДУВАН

ДУХАТИ→ДУАТИ→ДУВАТИ

КУХАТИ→КУАТИ→КУВАТИ

РУХО→РУО→РУВО

СУГЛАСНИК Ф ОНОМАТОПЕЈЕ

фрктати

фијукати

СУПСТИТУЦИЈЕ

СТЕФАН → СТЕВАН/СТЕПАН/СТЈЕПАН

ТРИФУН → ТРИПУН

ЈЕФИМИЈА → ЈЕПИМИЈА

НАФОРА → НАВОРА

ФИЛИП → ПИЛИП/ПИЛИПЕНДА

ФРИГЕРЕ → ПРИГАТИ

ФИЛЦАН → ПИЛЦАН

КАФА → КАВА

ФАЈДА → ВАЈДА

ФЕЊЕР → ВЕЊЕР

КАФЕЗ → КАВЕЗ

ФАБРИКА → ВАБРИКА

ФАМИЛИЈА → ВАМИЛИЈА

СУГЛАСНИК В

ПРВОБИТНА ВРЕДНОСТ (БИЛАБИЈАЛАН ГЛАС КАО
У ЕНГЛЕСКОМ, ПОЉСКОМ, СЛОВЕНАЧКОМ)

W

У>В

tobojo[?]>toboju>tobou[?]>tobow (ТОБОВЪ)

Повелѣа бана Кулина:

ВСН, ВОЛОВ, СВОЄВ, ВСЕГА, БАНОВ, ПРАВОВ

В > У

ВЪНОУКЪ > УНУК

ВЪДОВИЦА > УДОВИЦА

ВЪ ГРАДЪ > У ГРАД

ВЪЧЕРА > (Ј) УЧЕР (А)

ВЪТОРЪКЪ > УТОРАК

B > Ø

медвјед > међед

Цвјетко > Ћетко

цвјетати > ћетати

област < обвласт

обојак < обвојак

обући < обвући

облак < обвлак

облачи се неко < обвлачи се

$B < \emptyset$

ухо	духати	духан	буха	муха
у#о	ду#ати	ду#ан	бу#а	му#а
уво	дувати	дуван	бува	мува

СОНАНТСКА ПРИРОДА В

ОВде : ОВца

ДВОје : ТВОје

Сугласник **ſ** (і)

СТСЛ. **ſ**ВѢЗДА : СТСП. **з**ВѢЗДА

СТСЛ. КЪНА**ſ**Ь : СТСП. КЪНЕ**з**Ь

СЕКУНДАРНО §

А) у дијалектима: **§вер §везда §воно**

Б) даљинска асимилација: **зид > §ид (з ≈ д > дз ≈ д)**

В) позајмљенице

ПОПУЊАВАЊЕ СИСТЕМА

ћ	ч	џ
џ		
ћ	ч	џ
џ	џ	§

Промена $чр > цр$

1. чрн, чрв, чрвен, чрта
2. чрћво

ПРВА ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА ВЕЛАРНИХ СУГЛАСНИКА

i¹

k

ь

č [?] [?] [?]

g

e

dž [?]

ž [?] [?]

h

ç

š [?]

ě¹

КАТЕГОРИЈЕ

ФЛЕКСИЈА:

ВОК. пророче, Боже, душе,
месече < mĕsęĕse, кнеже < kŋnęže
през. тече (теку) стриже (стригу)
врше (врху)
имперф. печах, стрижах, вршах
аорист: истече, остриже, оврше

ТВОРБА РЕЧИ

уручити (рука), тужити (туга), сиромашити (сиромах);
девојчица, ножица, снашица;
човечина, множина, прашина;
рачић, божић;
ручак (рукъкъ), бубрежак, сиромашак;
ручни, ножни, сиромашан (-ѣпъ);
божанство, пророчанство (-ѣство)
(н накнадно убачено)

ЛЕКСИКА

- ПОЧЪНѢ (ПОЧНЕМ)
- ЖИВ (лит. gyvas, лат. vivus, грч. bios)
- ЧЕСАТИ : КОСА (ЧЕШЛЯТИ ← ЧЕШАЛЬ)
- ЧУТИ (корен *keu-)
- ЧЪРНЪ (<*k i̯ r n-)> црн
- ЖЪЛТЬ (<*gīlt-, исп. нем. gelb)> жут

АЛОФОН → ФОНЕМА

*bĕg-ēti > bĕžĕti > bĕžati

*klek-ēti > klečĕti > klečati

каша : чаша

SK/ZG + ВОКАЛ ПРЕДЊЕГ РЕДА

љуштити:љуска

пиштати: писка

измождити:мозга (Гj)

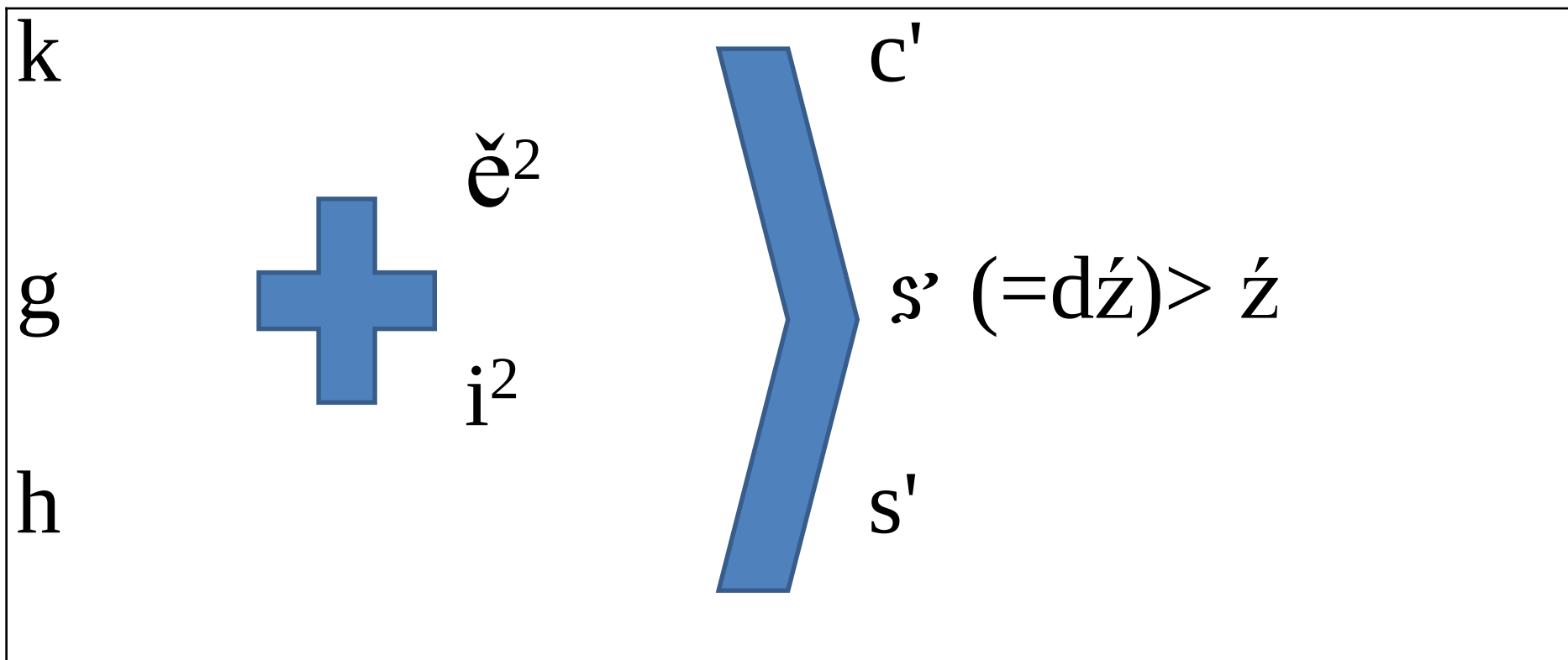
l'uskiti> l'usčiti> l'uščiti (=l'ušt~~s~~iti)> l'uštiti

piskěti> pisčěti> piščěti (=pišt~~s~~ěti)> pištati

izmozgiti> izmozdžiti> izmožd~~ž~~iti> izmožditi

друга палатализација

(епоха монофтонгизација $ei \rightarrow i$, $ai \rightarrow \bar{e}$)

ФЛЕКСИЈА

N ЧЛОВѢКЪ, БОГЪ, ГРѢХЪ

V ЧЛОВѢЧЕ, БОЖЕ, ГРѢШЕ I

L ЧЛОВѢЦѢ, БОЗѢ, ГРѢСѢ II

N ОТРОЦН, БОЗН, ГРѢСН

L ОТРОЦѢХЪ, БОЗѢХЪ, ГРѢСѢХЪ

N МОУХА, РЖКА, НОГА

D МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

L МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

N=A=V МОУСѢ, РЖЦѢ, НОЗѢ

решти рећи стрићи врћи

2. рьци реци стризи врси

3. рьци реци стризи врси

1. рьцѣмъ рецимо стризимо врсимо

2. рьцѣте реците стризите врсите

ТВОРБА РЕЧИ

ПЕЦИВО : ПЕК-

НЕКОЛИЦИНА : НЕКОЛИК-

лексика

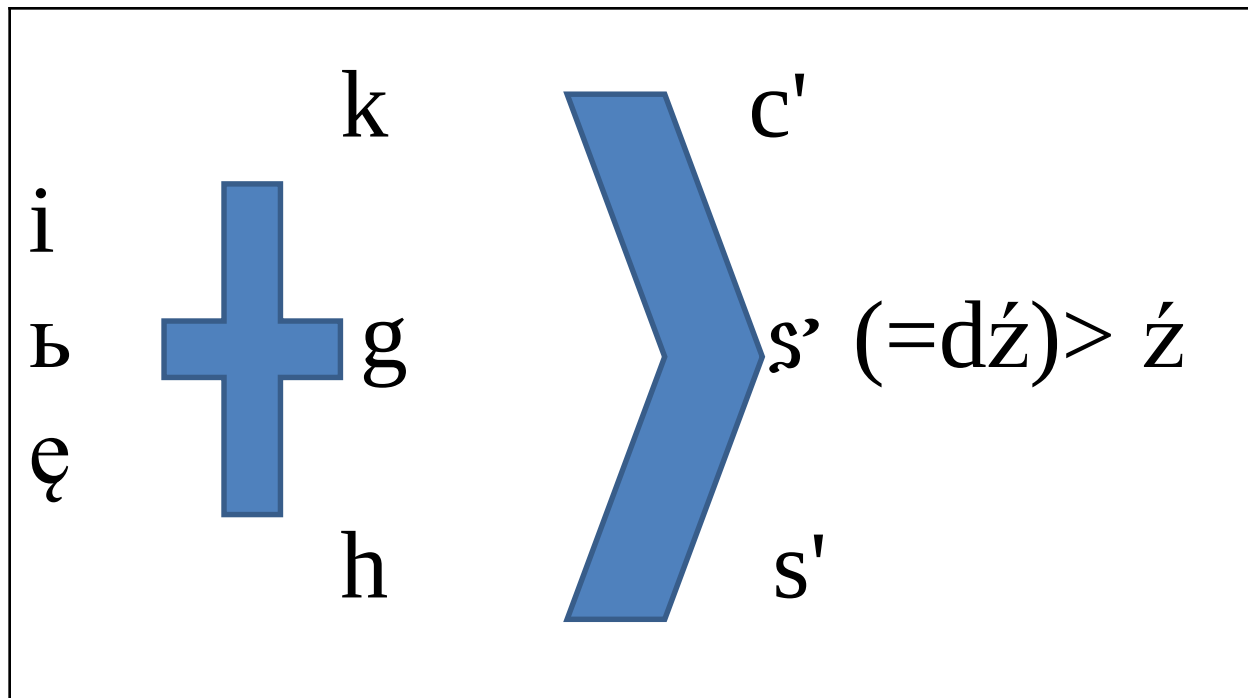
- стсл. цѣлѣ : српско **цео** (**цио**, **цијел**) : *kaiǵlo, гот. *hails* (наше *исцелити* сродно је са немачким *heilen* (k>h) - лечити (исп. cěl-iti, savremeno **celiti/cijeliti**, **isceliti/iscijeliti**)
- српско **цена** : лит. *kaina*

Посебу категорију чине примери у којима се палатализација одиграва прескачући сонант в. Појава је ограничена на источне и јужне слов. језике, а не обухвата западнослов. језике.

цвѣтъ (цвет/цвијет) чеш. květ, пољ. kwiat (прсл. *kvěť < *kvaiǫť)

звѣзда (звезда/звијезда) чеш. hvězda
пољ. gwiazda (прсл. *gvězda < *gvaiǫzda)

ТРЕЋА (ПРОГРЕСИВНА) ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

ограничења

џ

џ

cons.

РЕЗУЛТАТИ У СРПСКОМ

N	*otъkъ	*otъkъ	ОТЬЦЬ	(аналогија)
G	*otъka	*otъca	ОТЬЦА	
D	*otъku	*otъcu	ОТЬЦОУ	

- N *kuning- > кѣнѣгъ, кѣнѣгъ кѣнаѣзъ
(:кѣнаѣгыѣн)
- G *kѣnѣga > кѣnѣsa кѣнаѣsa/кѣнаѣza

- N *vьhъ *vьhъ в ѣ ѣ ѣ
- G *vьhogo *vьsego в ѣ с є г о

- *poľga > *poľsa > польза (: лак < льгъкъ)
- *ovьka > *ovьsa (стсл. овьца)
- ницати : никнѣти
двнѣати > двнѣати : двнѣнѣти
лице : ликъ
- пътица (генерално суфикс -ица)
тръговѣць (генерално суфикс -ац)

ЖИВ/МРТАВ ГЛАСОВНИ ЗАКОН

- **жив је онај чије је деловање и данас присутно у језичком систему**
 - **мртав је онај који данас не делује, али чије трагове затичемо у сачуваним језичким формама**
 - **палатализација није жив**
- ## **ГЛАСОВНИ ЗАКОН**

АЛТЕРНАЦИЈА

Трагови палатализације у нашем језику се јављају у виду алтернација.

АЛТЕРНАЦИЈА: однос између разних фонема које се јављају у разним видовима иначе исте морфеме. Ти односи имају функцију сличну функцији наставака. Они доприносе јачем међусобном разликовању облика.

АЛТЕРНАЦИЈА

Nj *гла́ва*

Aj *главу*

акценатска алтернација

Am *јунáке*

Vj *јунāче*

прозодијска алтернација+
консонантска

Ж > Р

јеже > јер

море : може

моремо : можемо

ондар < ондажъ/ондаже

СТАРО ЈОТОВАЊЕ 18.12.012.

*sj > š	*pj > p' > pl'	*tj > t' > ć
*zj > ž	*bj > b' > bl'	*dj > d' > đ
*lj > l'	*mj > m' > ml'	*stj > št,
*nj > ṅ	*wj > w' > vl'	*skj > št
*rj > ṙ		*zdj > žd,
		*zgj > žd
		*kj > č
		*gj > dž (>ž)
		*hj > š

ТРПНИ ПРИДЕВ

*ношен, гажен, мољен, храњен,
огољен, купљен, губљен, сломљен,
слављен, враћен, ураћен, криштен,
пригвожден;*

КОМПАРАТИВ

*виши, нижи, скупљи, грубљи,
живљи, шири, краћи, тврђи,
јачи, блажи, тиши;*

ИМПЕРФИКТИЗОВАНИ ГЛАГОЛИ

*донашати, гањати, обарати,
окупљати, заљубљивати се,
намамљивати, прослављати, враћати,
раћати, укрштати, нагваждати*

ПРЕЗЕНТ ГЛАГОЛА НА -АТИ, -ЕМ

*сишем, пишем, вежем, пошљем,
помињем (старо је поминати),
сипљем, капљем, дремљем,
дозивљем, вичем, стружем,
иштем, трепћем, клепећем,
глоћем, орем.*

ПРВО ЛИЦЕ ПРЕЗЕНТА ГЛАГОЛА СА ОСНОВОМ НА -И

У старом језику:

*ношу, возжу, вољу,
брању, купљу, љубљу,
ломљу, слављу, враћу,
раћу*

ИМПЕРФЕКАТ

*ношах, вожах,
брањах, мољах,
љубљах, мамљах,
слављах*

ТВОРБА РЕЧИ

- **присвојни придеви:** *Јован' (јовањдан), Никол' (никољдан), бан' (у знач. Банов у Кулиновој повељи), Бања Лука.*
- **апстракт. им. ж.р.:** *жеља, воља, грађа, суша,*
- **етници:** *брђанин, грађанин, Римљанин*
- **изведенице:**
- *-јак: гориштак, весељак, сметењак;*
- *-јавина - грмљавина;*
- *-јава - ломљава,*
- *-јевина - кошевина;*
- *-југа - каљуга,*
- *-јан — мождан(и)*

ГОРШТАК

горски: горштак

**gorsk-* + **-jakъ* >

**gorsčakъ* > **gorščakъ*

g o r š t ~~š~~ a k ъ

> **gorštakъ* [?] > ГОРШТАК

ГРУПЕ ЈТ, ЈД

do	{	dojti	{	doći
po + iti		pojti		poći
na		najti		naći

do	{	dojdem	{	dođem
po + idem		pojdem		pođem
na		najdem		nađem

ПОТВРДЕ

поге (1334)

наге, доге

наки, изнаки

ИТИ : ИЋИ

do	doći	
po + iti	poći	
na	naći	
	preћи	ИЋИ
	zaћи	
	ући	
	preћи	

НОВО ЈОТОВАЊЕ

пј > плъ

*тј > ђ

бј > блъ

*дј > ђ

лј > љ

мј > мљ

нј > њ

вј > вљ

РАЗВОЈ

бра	тъѢ	ја	брат - ја	:	бра - тја	
1	2	3	1	2	1	2
10/11 век			11- 16. в.		17/18. век	

КАТЕГОРИЈЕ

- скупина колективних, апстрактних именица на -је: *коље, трње, пруже, предграђе, лииће, грозђе, снопље, гробље, Полимље, здравље* (исп. *љуђе*, али не и *класје*).
- инструментал јединине именица ж. рода: *сољу, јесењу, смрћу, глаћу, машићу, зобљу, крвљу*
- присвојни придеви на -ји: *дивљи, бабљи, телећи, говећи, бивољи*;
- изведенице на -јак: *нећак, рођак* (али *просјак*).
- појединачна образовања: *браћа, трећи* (**tretъjъ* > *трети*): *трећа, треће*

ОДСТУПАЊА

*обличје, оружје, орашје, вучји,
мишији, божји, речју, лажју, вашију*
:

облик+ѣје>обличь[?]је>обличје.)

ДИСИМИЛАЦИЈА

ћј, ђј, љј

***ноћју : ноћу**

***чађју : чађу**

***крмељју : крмељу**

МОРФЕМСКА ГРАНИЦА

надјачати

подјармити

објаснити

објужити

СТАРО : НОВО ЈОТОВАЊЕ ДИСТИНКЦИЈЕ

ВРЕМЕ: ПРАСЛОВЕНСКИ ПЕРИОД – БАЛКАН
(ОКО 17. В.)

ПРОСТИРАЊЕ: СВИ ДИЈАЛЕКТИ – САМО
НОВОШТОКАВСКИ

ЗАХВАТ: СВИ НЕПАЛАТАЛНИ КОНСОНАНТИ
– ОГРАНИЧЕН БРОЈ

КАТЕГОРИЈЕ: РАЗЛИЧИТЕ

СТЈ/ЗДЈ: КРШТЕН, НАГВАЖДАТИ – ЛИШЋЕ,
ГРОЖЋЕ

ПОДНОВЉЕНО ЈОТОВАЊЕ

шћ, жћ м. шт, жд

почашћен ПОЧАСТИТИ

замашћен ЗАМАСТИТИ

чашћавати ЧАСТИТИ

угнежћен УГНЕЗДИТИ

угнежћивати се

контраст

počastiti - *počasti*en -

počasćen

pustiti - *pusti*en -

pušten

АНАЛОГИЈА

плат**т**ити : пла**ћ**ен

ча**ст**ити : х

х : ча**ш**ћен

КАТЕГОРИЈЕ

гушћи, чешћи, чвршћи,

~~гушти, чешти, чвршти~~

ИСП. *љут : љући*

?

таст:ташта (<тастја)

гост:гошћа (<гостја)

ОДГОВОР

*tʲst-jɑ < *tʲstiʔɑ

гостѣја > гошћа

ЈЕКАВСКО ЈОТОВАЊЕ

- А) л-ј > љ (љепота), н-ј > њ (њежна);
- Б) т-ј > ћ (ћерати), д-ј > ђ (ђед),
с-ј > с' (с'еме); з-ј > з' (из'ести);
- В) б-ј > бљ (бљежати),
п-ј > плљ (плљесма),
м-ј > мљ (мљера),
в-ј > вљ (вљера)

-В- = Ø

цвјетати > ћетати

Цвјетко > Ћетко

медвјед > међед

свједок > с`едок.

***stj, *skj, sk'**
***zdj, *zgj, zg'**

***stj, *skj, *sk' > št'**
***zdj, *zgj, *zg' > žd'**

ПРОЦЕС

I ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

*k+pal. vokal > č

*g+pal. vokal > dž > ž

ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА И ЈОТОВАЊЕ У ГРУПАМА

*sk+j, *sk+pal. v. > šč = štš > št`š

*zg+j, *zg+pal. v. > ždž > žd`ž

ПРИМЕРИ

горштак : горски

вриштати : врисак

МОЖДАНИ : МОЗГА

*vriskěti > *vrisčěti > *vriščěti

vrištšeti > *vrišt'ati

*mozgjani > *mozdžani

***moždžani** > *moždani

ОДНОС О ПРЕМА Е

Н, А, В с.р.

*перо, село : море, огњиште,
Горажде*

Иј м./с. р.

градом, селом : коњем, пољем

гусарем - гусаром, плаштем -

плаштом, даждем - даждом

•кејом, Сењом, кречом,
Бечом, месецом

АЛИ

• -тељ, -(а)ц , -еј: родитељем,
пријатељем, свецем, вијенцем,
Андрејем, Матејем,
Доситејем.

**СИН-ОВ-И: КЉУЧЕВИ,
БОЈЕВИ, КРАЈЕВИ,
ПАЊЕВИ**

НОСОВИ - НОСЕВИ

ПУЛСЕВИ - ПУЛСОВИ

КИКСЕВИ - КИКСОВИ

душо, Љиљо, змијо, кућо

**Ивице, Бранкице, Марице,
Секице, девојчице, мачкице**

Африката Џ

І ПАЛАТАЛИЗАЦІЈА

k > щ беззвучни парови

g > ? звучни парови

БОЏЕ, ЛОЏИТИ >

БОЖЕ, ЛОЖИТИ

•сведоџба, поруџбина,
отаџбина

•хоџа, џамија, филџан,
џигериџа, имиџ

Доказ да је Џ постојало у
прасловенском, $\check{z}d\check{z} > \check{z}d$:
 $*mozg-$ + $-jani > *mozgjani$
 $> *moz\textcolor{red}{d}\check{z}ani > *mo\check{z}d\check{z}ani >$
 $мо\textcolor{red}{ж}дани.$

ФОНЕМА /Ц/

АЛОФОН: отаџбина (<*otačbina<*otъk+ъbina),
враџбина<врач+ъбина
(контраст, опозиција Ч:Ц неутралисана)

Неутрализацијом се назива појава
неразликовања извесних фонема у
одређеним положајима које у другим
положајима јасно контрастирају: нем.
RAD {рат} коло, точак и

RAT{рат} савет

RADFAHRER {радфарер}

RATHAUS {ратхаус}

У *паст* и *испаст* (<*изпаст*):
неутрализација између *с* и *з* у положају
пред шумним консонантима.

У снаћи и изнаћи ВИДИМО
да с и з јасно
контрастирају у положају
испред сонаната. *У сајам* и
зајам уочавамо контраст
испред вокала.

Не постоји контраст по
звучности испред шумних
сугласника.

Али у САЈАМ и ЗАЈАМ
постоји (а такође и испред
сонаната).

Контраст (опозиција) између Ч и Џ постоји у примерима ЧАРАТИ и ЦАРАТИ (дакле, само испред вокала). Ова опозиција не постоји испред Б и других звучних и беззвучних сугласника. Дакле, сугласник Џ постао је фонема у с.ј. онда кад је унесен у речима примљеним из турског, а у положају пред вокалом: хаџија, хоџа, пенџер, џамија, алваџија (- филмаџија). Суфикс -**џија** веома је продуктиван у с.ј.

СОНАНТ *J*

- Вокал у својству сонанта: $i^\text{?}=j$
- Не поседује знатнију стабилност, посебно у суседству са и (змија): положај језика остаје готово неизмењен у –иј–.
- Слично и у другим положајима (приближавање језика алвеопалаталном пределу које чини суштину артикулације *j* може лако да изостане).
- Овим се објашњавамо масовно испадање *j* у епоси око 10. века.

- У наставачким морфемама:
добраја > добраа > добрā, добрајего > добрааго > добрāго (доброга), читајеи > читаеи > читааи > читāи, доброје > доброе > доброо > добрō, dobroꙗoꙗ > добрују > добруу > добру ИТД.
- У корену: *zajęs (>зајец) > зѣц, појас > nās (у многим говорима), опојасати се > опасати се*.
- У многим дијалектима на западу налазимо и типове *стати (<стојати), бат се (бојати се)*.
- У старом инстр. развило се uꙗ:
**ženojoꙗ > *ženoju > *ženouꙗ > *ženov *ženow*
(ЖЕНОВЬ)
**dušejoꙗ > *dušeju > *dušejuꙗ > *dušev *dušew*

Специјални случајеви:

• *аустриски, попите;*

нови<новији,

стари<старији,

слаби<слабији

• *Илић, Алимпић, Кујунџић:*

Илија, Алимпије, Кујунџија

секундарно *j*:
бијо, урадијо, волијо

АСИМИЛАЦИЈА КОНСОНАНТА

Асимилацијом називамо измену неког гласа под утицајем другог на такав начин да тај глас по својој природи постаје сличнији свом суседу или чак једнак с њим.

АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ

Опште правило: уколико се у једној конс. групи нађу најмање два опструента та секвенца опструената добија ону карактеристику по звучности коју има последњи члан те секвенце. *(Опструентима називамо све консонанте који нису сонанти: струјни (фрикативни), африкате, праскави (прекидни, презградни, оклузивни, експлозивни или плозивни)).*

У деривацији: *истерати, расточити, исписати, збацити, свадба, наруџбина, ропски* ИТД.

БЪЧЕЛА > ПЧЕЛА, СЪДРАВНЕ > ЗДРАВЉЕ, СЪБОРЪ > ЗБОР

АЛИ: -дс-, -дш-

председник, судски, одишетати, подишишати, одселити, надстреишница, судство, градскии сл.

Не треба мислити да овакво писање рефлектује изговор. У питању је чисто ортографска конвенција.

Асимилација по начину изговора (назалност)

- **земља > земња** (назалност се протеже и на наредни сугласник (прогресивна))
- **давно > дамно** (регресивна).
- **Дамјан > Дамњан**
(дамјан > дамљан > дамњан)

АСИМИЛАЦИЈА ПО НАЧИНУ ИЗГОВОРА (ПРЕГРАДНОСТ)

шКола > ЧКОЛА

АТАНАСКО > АТАНАЦКО

шШИЈУН > ЧШИЈУН

ДАЉИНСКА АСИМИЛАЦИЈА

БИСТРО > БРИСТРО
АТАНАС > АНТАНАС

АСИМИЛАЦИЈА ПО МЕСТУ ИЗГОВОРА

*данашњи, ближњи, мишљу,
бојажљив, ражљутити;
и њим, беж њега*
(испред алвеопалаталних сонаната **Њ**
и **Љ** дентали с и з претварају се у
своје алвеопалаталне парњаке **ш/ж**).

Истовремен асимилација по месту и начину изговора

*ишчезнути, лишће,
миражџика, грожђе*

(дентално с/з прелази у алвеопалатално ш/ж испред алвеопалаталних африката. Усто се пискави изговор замењује шуштавим како налазимо и код поменутих африката).

• *изчистити > исчистити > ишчистити*
(и по месту и по начину - шуштавости)

• *данасњи > данашњи*
(само по месту творбе, а не и по шуштавости јер њ није шуштав).

Само место творбе: *стамбени, једампут* (разг. јез.)
бомбоне, зелембаћ (некњижевно *зеленбаћ*)

ДИСИМИЛАЦИЈА (РАЗЈЕДНАЧАВАЊЕ)

Дисимилација представља такву гласовну промену при којој један глас постаје различитији од неког свог суседа.

АС. зем/ља>земнь/а

ДИС. сумнь/а>сум/ља

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО ОКЛУЗИЈИ

плести, бости, мести, пасти
< **pletti, *bodti, *metti, *padti.*

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО НАЧИНУ ИЗГОВОРА
(ИЗОСТАНАК ВИБРАЦИЈЕ)

Глигор, Глигорије,
Глигорић : Григор-
(даљинска дисимилација)

ХАПЛОЛОГИЈА

Танкосић < Танкокосић

законоша < закононоша

ДИСИМИЛАЦИЈА ПО МЕСТУ ТВОРБЕ

слобода < свобода